

Szín

A MAGYAR MŰVELŐDÉSI INTÉZET LAPJA

2/2

TARTALOM

Editorial 1

Megkérdeztük

Harsányi Lászlót 1

Kuti Éva: A nonprofit szervezetek szerepe a kilencvenes évek magyar társadalmában és gazdaságában (II. rész) 4

Frigyesy Ágnes: A Kárpátmedencei Magyar Közművelődési Intézmények és Szervezetek I. Találkozójáról (II. rész) 7

Arcképek

Dretzky Katalin Pécsvárad 10

Mezei István: A civil szféra ereje a közművelődésben 14

Mátyus Aliz: Az ideálistól a heroikusig. A művelődési házak és működésük. Hévízgyörk. 20

Díjak, kitüntetések

Pályázati felhívás

Információk

A SZÍN a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával jelenik meg.

SZÍN – országos közművelődési folyóirat. Megjelenik kéthavonta. A Magyar Művelődési Intézet lapja. Szerkesztő bizottság: Bóka Mária (Székesfehérvár), Gyulai Lajos (Miskolc), Jagasics Béla (Zalaegerszeg), Kary József (Eger), Szabados Péter (Kaposvár), Szelestey Zsuzsanna (Veszprém). Főszerkesztő: MÁTYUS ALIZ. Kiadja a Magyar Művelődési Intézet. Felelős kiadó: FÖLDIÁK ANDRÁS. A szerkesztőség címe: 1251 Budapest Corvin tér 8. Tel.: 201-57-64.

Ára: 90 Ft.

Borítóterv: Szüts Eszter

E számunkat Mészáros Géza festőművész rajzaival illusztráltuk.

ISSN 1416-6925

EDITORIAL

Húsvét az idén március végére esett és így, miközben készültek a hímes tojások, festettek a nyuszik, lapunkra is rákerült a nyomdafesték és elkészült ezévi második számunk. Nagypénteken még veszélybe kerülhetett volna a lap anyaga, de szerencsére csak egy floppy volt abban a bőr hátizsákban, amelyben az újság anyagát szoktam szállítani, s amelyet az autóm csomagtartójából elloptak, egyébként az alatt a néhány perc alatt, amíg a méterekre a kapunktól levő boltban egy üveg tormát vettem. Eszembe jutott, még az ünnepre vásárolt dolgok lakásba felcipelése előtt, hogy elfelejtettem. És bezártam a csomagtartóba a kosárnyi piaci árut, nejlon-zacsaknyi boltit, meg a bőr hátizsákomat, mert abban meg a neheze volt, a dobozos tejek, dobozos gyümölcslék és egy gyerekpezs-gő. A naptáram, a telefonos füzetem és az igazolványokkal teli övtáskámon kívül. A tormához elég volt a pénz a zsembeli kis pénztárcámban, a hátizsák rejték helyein szoktam a nagyobb pénzeimet tartani, már megélt dolgok miatt. A tornavásárlás után a csomagtartóm bezáratlanul várt és hiányzott belőle a hátizsák. Hogy hogyan vészeli át az ember a felismerés pillanata utáni perceket, félórát, órát, napokat, s hogy kényszerül átvészelni mindezt, hogy a gyereke minél kevesebbet érezzen meg belőle, erről most nem szeretnék írni semmit. Viszont figyelemre méltó az a tény, hogy egy-két órán belül szólt a telefon és visszakaptam az övtáskámat, benne az összes iratommal, igazolványaimmal. Az övtáskát a lakásunkhoz közeli kereszteződésben, az úton dobta el, aki a hátizsákot elvitte. Jól látható helyen találták meg a MATÁV szerelői. Tehát az, aki ellopta a hátizsákot nagy kockázatot vállalva, hiszen fényes nappal, déli 12 és 1 óra között vitte véghez az idegen autó csomagtartójának ki-nyitását, a bőr hátizsák kicimelését, *egy újabb helyzetet is vállalt*, amely már nem a saját érdekében vállalt helyzet volt: jól látható helyre dobta le az övtáskát az igazolványokkal, miközben hagyhatta volna ugyanott, ahova a táskából kirakodott, hiszen ki kellett rakodnia, az biztos, mert az övtáska a súlyos rakomány legalján volt. A mozzanatban, akárhogyan is, jól felfedezhető a másért levés pillanata. Valaki ellopta a háti-zsákomat. De a folyamatban, amely cselekedeteit kísérte, megmaradt egy emberi mozzanat. A másik meg nem fosztása azoktól a papírjaitól, amelyeknek beszerzése pénz, mérhetetlenül sok idő, utánjárás, bosszankodás és kiszolgáltatottság. Ez az emberi, ez a másért levő, ez olyan mozzanat, amelyre jobb esetekben, jobb időkben és jobb világban az emberi szolidaritásnak más - kulturálisan nézve - akár teremtő (ha tetszik kultúrát, közösséget) módozatai is építhetők. Jövők szempontjából én ezt egyáltalán nem tartom mellékesnek. Mint ahogyan e pillanatban azt sem, hogy kérjem mindazok türelmét, akik hívásomat várják, mert nincs telefonfüzetem és akik esetleg váránának engem, mert gondosan vezetett naptáram és benne sok-sok papírom, az intézendők, egyelőre nem kerültek vissza hozzám.

Most, e hangulatomban minden eddiginél nagyobb örömmel gondolok lapunk egyre szaporodó olvasóira és most van bátorságom kérni elkövetkező megrendelőinktől, hogy a csekkjüket úgy töltsék ki, hogy képesek legyünk elolvasni. Legyen ez a szolidaritásnak egy újabb példája: az időnk megbecsülése.

MÁTYUS ALIZ

MEGKÉRDEZTÜK

HARSÁNYI LÁSZLÓ

közgazdászt, a SZONDA IPSOS, Média-, Vélemény- és Piackutató Intézet igazgatóját, hogy lesz-e nonprofit törvény és ha lesz, akkor milyen.

Harsányi László: Én azt hiszem, hogy nem lesz, vagy ha lesz, nem lesz olyan. A fejemben megszületett egy elemző tanulmány vázlatja, de nem lesz módom megírni, a címe: Requiem egy meg nem született törvényért. Törvény pedig azért nem lesz, mert nincs meg igazán az a politikai érdek, amelyik a megszületését hatékonyan támogathatná. Azért nem lesz meg, mert az államigazgatási eljárásokban teljesen kificamodott az az eredeti koncepció, amely Kuti Évával kitalálódott. Aztán azért nem lesz, mert az idő egyszerűen föléli a lehetőségeket, amely a választási ciklus kezdetéig még rendelkezésre állna. És azért lesz még esetleg, de mégsem jó megoldásként, mert mindezek ellenére, létre lehet hozni egy olyan torzszülöttet (ez nem ritka dolog a magyar törvényalkotásban), hogy születik egy cseppet sem használható törvény, el lehet mondani, hogy a törvénygyár kibocsátott magából még egy törvényt, a választási ígéreték és a kormányprogram teljesültek, majd pedig kiderül egy év múlva, hogy ami elkészült, az teljes mértékben félrehord. Nem tudom, melyik a jobb variáns, hogy ne születessen meg egyáltalán, a beteljesületlen ígéreték között ez még csak nem is a legkárosabb vagy legtragikusabb, vagy jöjjön létre egy olyan, ami miatt aztán a nonprofit szektor - egyébként szükséges - garanciális megoldásai elcsúsznak öt-hat évvel későbbi időre. Mert ha egyszer megszületik egy szabály, akkor nem lehet hozzányúlni egy jó ideig. Nagyjából így látom a sorsát.

Most nyilvánvalóan ide kívánczok, hogy miért. Ha a geneziséhez visszamegyünk a dolognak, akkor valamikor a 90-es évek elején abban gondolkodtak azok, akik töprengtek a szektor egészéről, hogy nem kell ilyen törvény, mert nem szükséges. Ha kerettörvény, akkor minek. És mi az ördögnek kell egy civil szektornak az akkurátus szabályozását kialakítani, amikor éppen az a dolga, meg az benne a clou, hogy virágozzék száz alapítvány és egyesület. És mi is ezt vallottuk - most megint perszonalizálva - Kuti Évával, egészen addig, amíg rá nem jöttünk 94 környékén, hogy egyrészt a szektor borzasztóan földuzzadt. (90 környékén volt 400 alapítvány és 8-9000 egyesület, ma ugye a szervezetek száma 50 ezer fölélt van.) A mennyiségi növekedés rendkívüli differenciálódással járt együtt. Differenciálódással a tevékenységben, nagyságban, hatókörben, filozófiában, üzenetben, mindenféle módon. Világossá vált, hogy ez az erősen differenciált szektor valamilyenfajta törvénnyel elnyerhetné azt a lehetőséget, hogy kijelölődik a társadalom előtt a továbbfejlődés útja. Patetikusan hangzik? Akkor is ezt gondoltuk.

Szeretném közbevetni, hogy én közgazdász vagyok, és nagyon kevésbé szociologizálok a területtel kapcsolatban és csak kevésbé kutatom a civil szektort, mint a társadalmi problémák demokratikusabb megvalósításának formáit, mert én ezt evidenciának tartom, nem kell nekem erről beszélni. Én csak megpróbálok ennek a szolgáltató jellegét megélni és én ebből tudok építkezni. (Ez nyilván csólatás, de hát Isten bocsássa meg. Csak sok csó legyen.)

Arra jöttünk rá, hogy minden ellenkező híreszteléssel szemben a magyar nonprofit szektor úgy működik, hogy az állami input források az összbevétel 20 %-a körüliek, más-

képp mondva, minden egy forint állami befektetés mellé a civil szektor ad kettőt, saját bevételeiből, adományokból. Az állam olyan közszolgáltatást: egészségügyi, szociális, kulturális szolgáltatást végeztet ezáltal, hogy az ő intervenciója messze elmarad attól, mint amit ezekre a területekre ráfordítania kellene. Ha ez nem történne meg, akkor ennek többféle negatív hatása lenne, például bizonyos szolgáltatások egyszerűen nem jelennének meg. Nem lenne szolgáltatás a fogyatékosok számára, meg nem lennének alternatív iskolák, meg nem lennének ilyen vagy olyan táncgyűttesek. Mindezek olyan modernizációs feladatok, amelyeket büszkén vállal minden hatalom, leggalábbis minden választási ciklus előtti hat hónapban.

Számunkra mindebből az következett, hogy egy olyan törvényt kell alkotni, amely felerősíti ezt az aspektusát állam és a civil szektor kapcsolatának, tehát az állam és a civil szektor kapcsolatában garanciákat hoz. Az volt Évával az elképzelésünk, hogy meg kell különböztetni a tevékenységeket egymástól, hogy egy virtuális közhasznúsági skálát meg kell alkotni. Én a bélyeggyűjtőket nagyon fontosnak tartom és a macskatenyésztőket is, és az emberek rengeteget tanulnak abból, hogy együtt tenyésztenek macskát, mert megtanulnak együttműködni valamilyen cél érdekében, mert senki nem tanítja meg nekik, de hát azért mégiscsak más az állami kapcsolódása az előbb említett tevékenységnek, mint mondjuk egy kulturális törvényben garantált tevékenység ellátásának vagy egy szociális juttatásnak vagy egy egészségügyi feladatnak. Tehát kellene lennie egy skálának vagy egy lépcsősornak, amihez a legkülönbözőbb módon kapcsolódik az állami intervenció lehetősége. Mi azt mondtuk, hogy "alul" a legszélesebb körben hagyja békében az állam ezeket a szervezeteket és fölül pedig, ahol a nonprofit szervezetek állami feladatokat látnak el, normatív módon juttassa ezeknek el a támogatókat.

Ehhez képest a törvénytervezet, ami már egy kodifikációs eljárás is végigment, mindezt nem tárgyalta. E feladat megalkotásának helyére léptetett mindenféle állami ellenőrző szervezeteket, tehát egy rendkívül erős etatizálása történt meg az alapgondolatnak. Ez aztán a politikai háttéregyezkedésekben már meghalt, politikai erők ezt nem támogatták, de nem lépett a helyére semmilyen más, akár az eredeti gondolat.

Úgy hallom, hogy arról folyik jelen pillanatban a vita, hogy az állami ellenőrző szervek helyett valamilyen más ellenőrző metódus szerepeljen a törvényben. Amikor engem megkérdeztek, azt mondtam, ti már akármit csináltok, ez már rossz. Ezt kéne hagyni, vissza kellene menni az eredeti gondolathoz, megpróbálni végiggondolni a "közhaszonnak" valamilyen strukturált rendszerét, meggondolni azt, hogy mi az aktuális helyzet, gazdasági, társadalmi, politikai és milyen az a vízió, hogy mi lesz itt 2000-ig és azon túl, amit előbb-utóbb valakinek végig kéne gondolni. Ez eldöntené, hogy a skála hogy nézzen ki, nagy durva vonalakban, aztán majd megváltozik, ha nem jó. Ha ez eldőlt, ez majdnem generálja, hogy ehhez milyen intézménycs állami beavatkozás, jogalkotás, milyen állami garanciák, milyen nyilvánosság kell. Szóval egy hegeli fordulatot kellene végrehajtani, de azt hiszem, ez reménytelen. Reménytelen, mert egy zsákutcából borzasztó nehéz visszaaraszolni, nem szokták vállalni, inkább azt szokták vállalni, hogy a zsákutca végére odafestenek egy kaput, és azt mondják, hogy hát, miért nem tudtok ti ezen átmenni. Én azt hiszem, ez most így fog működni, tehát születik valami pocsek dolog és nem lesz jó senkinek.

Van a dolognak még egy megközelítési módja, ezt általában az értelmiségiek utálni szokták, de ettől még persze ez valóság, hogy minden ilyen feladatnak van politikai logikája. Már pedig a politikai logika nagyon sokszor fölülkerekedik más logikákon, és ha közeledünk egy választás felé, akkor ez el is uralkodik a döntéshozók nagy részén. Ez a logika azt kívánta volna meg, hogy őszinte legyek, hogy a törvény megszülethessék 97 első felében, ha ez egy civilizációs törvény (ad absurdum ilyen elképzelhető a magyar parlamenttől is, én nem mondom, hogy tudatosan), akkor ennek a jótékony hatását ebből az 50 ezer szervezetből a jobb helyzetbe jutott 15-20 ezer (a többi meg semleges, tehát abszolút nincs ellenérdekeltség) már megtapasztalta volna a választások előtt, a 98-as költségvetési évnél, és nem azt mondom, hogy boldogan szavaznának a koalícióra, mert azért ez nem ilyen egyszerű, de mindenesetre lehetett volna egy ügyes politikai marketinggel azt mondani, hogy mi azért hoztunk valami olyant, ami időálló és jó nektek, és senkinek nem sértettük az érdekét. Namost, ha ez év végén születik meg vagy a jövő év elején, akkor a politikai logika szempontjából teljesen indifferens. Ugyan nekem ilyenkor a politikusok el szokták dalolni, hogy az örökkévalóságnak dolgoznak és a nemzetért dobog a szívük, de ilyenkor engem halvány undor fog el, mert ezen kívül a szóhasználaton kívül ilyenrel nem nagyon szoktam találkozni. És én ezzel is érveltem. Szerintem minden szakmának a saját érvrendszerét kell megtalálni, a politikusoknak azt kellett elmondanom, hogy hát fiúk, lányok, nem kell nektek ezt a dolgot szakmailag mélyebben megérteni, úgysem lesz rá szükségetek soha az életben, most a saját logikátok szerint gondoljátok végig, hogy van itt valami, amit ha végigcsináltok, akkor görögtűz, virágeső, nem tudom én micsoda, és ki lehet állni a megyében a 40-50 egyesület, alapítvány elc, hogy én képviselő, ezt hozom nektek. Namost nem. Szóval, miután a hosszútávú gondolkodás az nagyjából tíz-tizenkét napos ciklusokban végződik, én ezt az egészet teljesen föladtam. Mégpedig az 1 %-os törvény miatt adtam fel. Amikor láttam, hogy egy alapvetően nem rossz gondolat, hogyan tud két módon kisiklani: egyrészt hogy tudnak olyan eljárási szabályokat beletenni, amelyek elbizonytalanítják azokat, akik érdekelték, ami ellenőrizhetetlen és aminek ezért semmi értelme, viszont bonyolult és ellenszenves.

(Elmondtam már a rádióban, hogy kikérem magamnak, hogy adóügyi harmad tisztviselők döntsenek el egy ilyen fontos társadalompolitikai kérdést, ezt egyszerűen kikérem magamnak. Ez nem faire.) Másrészt az a kormánypárti koalíció, amelyik megalkotta ezt a törvényt, ami után megszülte, akkor elment szabadságra. Nem állt ki senki, nem mondta azt, hogy ez kell emberek, higgyétek el, hogy a támogatásokat a megfelelő helyre fog jutni. Senki nem mondott, semmit. Ezért aztán az adófizetők 15 %-a fog élni ezzel a lehetőséggel. És akkor májushban meg júniusban az összes kezüket széttárják a politikusok, hogy hát ők, hát szóval, ezzel a néppel nem érdemes jót ten-ni. Jön ez az abszolút aufkler dolog, miközben semmi másról nincs szó, mint az ő impotenciájukról.

Mi a teendő? (Ahogy azt egy másik elfelejtett politikus mondta.) Fogalmam sincs, mi a teendő. Elnézést kérek az ilyen technikai részletekért, de hát sajnos így működik a dolog, pillanatnyilag a Művelődési és Köznevelési Minisztériumnál van a lépés lehetősége, hiszen ők az előterjesztői ennek a micsodának. Én azt gondolom, hogy a minisztériumnak kisebb gondja is nagyobb annál, mint hogy ezzel a dolog-

nagyobb mértékben a szociális és egészségügyi szervezetekről is. Ezekben a csoportokban sem ritka, de a településfejlesztési, környezetvédelmi, tűzoltó- és polgárőr-egyesületekben kifejezetten az a tipikus, hogy a tagok nem egyszerűen használó-élvezői, hanem egyúttal előállítói is a szolgáltatásoknak. Az alapítványok többségének az adománygyűjtés és adományosztás a főtevékenysége, de köztük is előfordulnak (főleg oktatási, tudományos, kulturális és szociális) szolgáltatásokat nyújtó szervezetek.

Ezeknek a szolgáltatásoknak az értéke nehezen becsülhető, s egyúttal felbecsülhetetlen. Mint a 3. táblázatban látható, az alaptevékenység árbevétele 1994-ben körülbelül 20 milliárd Ft volt, ez a szám azonban nem a szolgáltatások tényleges értékét mutatja, hiszen azok nagy részéért vagy egyáltalán nem kell fizetni, vagy a tagdíjakon és a különböző forrásokból származó támogatásokon keresztül valósul meg a finanszírozásuk. Szintén beleépül a szolgáltatásokba az állampolgárok által a nonprofit szervezetek számára végzett önkéntes munka. Ennek a hozzávetőleges értéke 1993-ban 14 milliárd Ft volt.

A számok azonban igen keveset árulnak el az öntevékeny szervezetekben folyó munka valódi jelentőségéről, a nonprofit szektor tényleges szolgáltatási teljesítményéről. S nemcsak azért, mert nem elég részletesek. Ha minden mérhető tényezőt mérnénk, s minden adat a rendelkezésünkre állna, akkor is nehezen tudnánk becsülni, hogy mit ér a társadalomnak, amikor például a drogfüggéstől veszélyeztetett fiatalok önszolgáltató csoportja amatőr színházi előadást hoz létre, vagy az értelmiségi klub tagjai parlafüvet irtanak. Annyit mindenesetre érdemes leszögezni, hogy az embereknek a társadalomba való integrálása, a közösségi kapcsolatok fejlesztése olyan funkció, amelyet semmilyen professzionális szolgáltató szervezet nem tud átvenni a nonprofit szervezetektől.

Végül szót kell még ejtenünk a civil szervezetek azon kezdeményezéseiről, amelyek a szolgáltatások mennyiségi vagy minőségi bővítésére, új, innovatív szolgáltatások bevezetésére irányulnak. Az esetek egy részében az elindított programokat a szervezetek képesek saját erőből fenntartani, de gyakran maguk a kezdeményezők is tudják, hogy innovatív szolgáltatásaik hosszabb távon magánforrásokból nem, csakis állami támogatással működtethetők, s ezzel kapcsolatos igényeikkel többnyire igen hamar jelentkeznek is az illetékes kormányzati szervezeteknél. Amennyiben ezeket az igényeket sikerül érvényesíteniük (s erre a nonprofit szektor magyarországi történetében is számos példát találunk), a nonprofit szervezetek aktív politikaformáló szerepet játszanak. Az ilyen kezdeményezésekre való nyitottság legalább annyira fontos eleme az állam és a nonprofit szektor viszonyának, mint a kormány és az érdekképviselések kapcsolata.

Összefoglalás, következtetések

Az öntevékeny szervezetek hagyományosan nagy szerepet játszanak a túlélés-orientált magyar társadalomban. A tényleges lehetőségek és a társadalom aspirációi között immár igen hosszú ideje nehezen áthidalható szakadék tátong. Európa nyugati fele, a politikai demokrácia, a modern ipari társadalom és a társadalmi jólét látótávolságon belül vannak, s mégis elérhetetlenek. Az ebből fakadó frusztráció nemcsak az elmúlt évtizedekben, de már századok óta számos, részben kétségbeesett, részben hősies, részben naív, de egyaránt kudarca ítélt erőfeszítéshez vezetett. A kudarok okozta traumák nyomán komoly viselkedési és értékrendbeli zavarok alakultak ki, de a társadalom még az önkényuralom legsötétebb időszakában sem adta fel teljesen a harcot. A polgárok öntevékeny szervezetei valahogy mindig átvészelték a betiltásokat, kijátszották a kormányzati ellenőrzést, igyekeztek érvényt szerezni a társadalom akaratának, néha még annak is

módját ejtették, hogy az üldözött társadalmi és politikai mozgalmaknak menedéket adjanak. A hatalommal való szembeugrás, a kiskapuk megkeresése, a paragrafusok közötti bújócskázás a túléléshez kellett, s ennek megfelelően morálisan nem tekintették elítélendőnek, az esetek egy részében inkább virtusnak számított. Az egyesülési szabadság mindig veszélyben volt, az öntevékeny szervezetek gyakran az illegalitás határán működtek, de még a legdiktatórikusabb rendszerek sem tudták teljesen kiirtani őket, s a legkisebb politikai enyhülés is elegendő volt ahhoz, hogy ismét kezdeményezőleg lépjenek fel, megpróbálják érvényesíteni az állampolgárok érdekeit és törekvéseit. A társadalmi-gazdasági fejlődésben játszott szerepüket, ma sem tudnánk pontosabban összefoglalni, mint azt 150 évvel ezelőtt Lukács Móric ([1847], 96. o.) tette:

„A státushatalom, akár a törvényhozást, akár a kormányt értjük e név alatt, legjobb akarattal is csak a nagy egészet, s ennek egyetemes érdekeit képes szemmel tartani és sikeresen pártolni... Ha körültekintünk jelen állapotainkon, látunk-e haladást a közélet bármely ágában, melynek kiindulási pontját nem az egyesületi téren fedeznők fel? Az osztálybeli előítéletek és ellenszenvek enyészését, a tudományos munkásság növekedését, a művészeti ízlés ébredését, a nevelés szent ügyének melegebb pártolását, ésszerű mczei gazdaság terjedését, a gyáripar kezdő virágzását, a kereskedés élénkebb mozgalmát nem köszönjük-e közvetlenül vagy közvetve az egyesületek munkásságának? Nálunk tehát nemcsak a ... szűkebb körű, helybeli s osztálybeli érdekek, de a haza és nemzet közérdekei is az egyesületi működés segédelmére szorulnak, s ha ebben nem találunk emeltyűt, örök mozdulatlanságra vannak kárhóztatva.”

Az egyesületi életnek ez a rendkívül erős és gazdag tradíciója nyilvánvalóan nagy szerepet játszott a magyar nonprofit szektor 1989 után bekövetkezett viharos gyorsaságú fejlődésében. Mi sem természetesebb, mint hogy bizonyos mértékig a hagyományok és a kialakult viselkedési módok valamennyi elemé érvényesült. A demokratikus aspirációk, a kormány és az állampolgárok közötti bizalmatlanság, a gazdaság pre-modern jellege, a „második gazdaság” és a „második társadalom” által kialakított mentalitás mind-mind hozzájárultak ahhoz, hogy a gazdaság összes szereplője a nonprofit szervezeti formák felé fordult. Az állampolgárok, a kormányzat és a gazdálkodó szervezetek egyaránt felmérték a különböző jogi formájú nonprofit szervezetek kínálta lehetőségeket, illetve az azokhoz kötődő adókedvezményeket és gazdálkodási előnyöket, s mindezek figyelembevételével hozták létre a céljaiknak leginkább megfelelő intézményeket.

Kétségtelen, hogy ez a fejlődési út a nonprofit szervezetek burjánzásához vezetett. Tipikus példaként az egyesületek által az adományok fogadására létrehozott alapítványokat, illetve az alapítványok mellett a pályázati lehetőségek teljesebb kiaknázása érdekében megszervezett egyesületeket szoktuk emlegetni, de az sem ritka, amikor egy színház vagy szociális intézmény előbb adománygyűjtő alapítványt, majd a támogatóiból pártoló egyesületet, a dolgozói számára önszolgáltató egyletet hoz létre, s végül (az előző három szervezet megtartásával) közhasznú társasággá alakul. Fontos hangsúlyozni, hogy ezekben az esetekben általában semmi törvényellenes nem történik, a szereplők – éppen ellenkezőleg – a jogszabályok és adórendeletek nyújtotta legális lehetőségeket próbálják meg kihasználni. Természetesen nem akarom azt mondani, hogy a jelenség örvendetes, de a benne tükröződő élniakarás, problémaérzékenység, reakciókészség és alkalmazkodóképesség mindenesetre inkább optimizmusra, mint pesszimizmusra ad okot.

Nagyon sok múlik azon, hogy milyen lesz a magyar nonprofit szektor jövőbeni működési feltételeit meghatározó jogi és gazdasági szabályozás. Ha a jelenleg előkészítés alatt álló

nonprofit törvénynek és a kapcsolódó gazdasági jogszabályoknak sikerül a teljes nonprofit intézményegyesített problémáira reagáló, átfogó, jól strukturált szabály-, követelmény- és támogatási rendszert, átlátható működési feltételeket teremtenie, az a nonprofit szektorban igen sok – eddig a szervezeti formákkal való zsonglórködésre fordított – energiát szabadíthat fel a valódi munka számára. Tagadhatatlan ugyanakkor, hogy egy rosszul sikerült, egyoldalú, a szektor sokarcúságát, a közösségi cselekvés sokféle hasznosságát figyelmen kívül hagyó, a költségvetés érdekeit túlhangsúlyozó szabályozás viszont nagy kárt okozhat. Nem nehéz megjósolni, hogy ha a szabályozás nem a nonprofit szektor valóságához alkalmazkodik és a szervezeteknek túl szűk körét jogosítja fel az adókedvezmények igénybevételeire, vagy ha nem lesz elég kifinomult a közhasznúság szerinti besorolás kritériumrendszere és elég normatív maga a besorolási eljárás, akkor a szektorban újabb szervezeti átstrukturálódás fog bekövetkezni.

Ma, amikor még minden kérdés nyitott, talán reménykedhetünk benne, hogy olyan megoldások születnek, amelyek hosszabb távon elősegítik a magyar nonprofit szektor megerősödését és konszolidálódását.

IRODALOM

ANHEIER, HELMUT K. – SEIBEL, WOLFGANG [1992]: The nonprofit sector and the transformation of societies: Comparative perspectives from Europe. Paper presented at the Annual Meeting of the American Sociological Association, Pittsburgh. (A tanulmány rövidített változata „A nonprofit szektor és a társadalmi átalakulás” címen magyarul is megjelent az Európa Fórum 1993/3-as számában.)

ARATÓ ANDRÁS [1992]: Civil társadalom Lengyelországban és Magyarországon, Politikatudományi Szemle, 2. sz.

ARCHAMBAULT, EDITH [1996]: Le secteur sans but lucratif. Associations et fondations en France. Economica, Paris.

BIBÓ ISTVÁN [1986]: Válogatott tanulmányok, 1-4. kötet. Magvető, Budapest.

BOCZ JÁNOS – GYULAVÁRI ANTAL – KUTI ÉVA – LOCHERNÉ KELÉDI ILDIKÓ – MÉSZÁROS GEYZA – SEBESTÉNY ISTVÁN [1995]: Nonprofit szervezetek Magyarországon, 1993. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.

BOCZ JÁNOS – KUTI ÉVA – LOCHERNÉ KELÉDI ILDIKÓ – MÉSZÁROS GEZA – SEBESTÉNY ISTVÁN [1996]: Nonprofit szervezetek Magyarországon, 1994. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.

COLLINS, RANDALL – HICKMAN, NEAL [1991]: Altruism and culture as social products. Voluntas, 2/2. sz.

CZAKÓ ÁGNES – HARSÁNYI LÁSZLÓ – KUTI ÉVA – VAJDA ÁGNES [1995]: Lakossági adományok és önkéntes munka. Központi Statisztikai Hivatal – Nonprofit Kutatócsoport, Budapest.

EGYESÜLETEK MAGYARORSZÁGON, 1970, 1982, 1989 [1972], [1983], [1991], Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.

FRICZ TAMÁS [1990]: Állam, közvetítés, civil társadalom. Akadémiai, Budapest.

HANKISS ELEMÉR [1982]: Diagnózisok 2. Magvető, Budapest.

HANSMANN, HENRY B. [1991]: A nonprofit szervezetek közgazdasági elméletei. Megjelent: KUTI ÉVA – MARSCHALL MIKLÓS (szerk.) [1991]: A harmadik szektor. Nonprofit Kutatócsoport, Budapest, 29-44. o.

HARSÁNYI LÁSZLÓ [1992]: A nonprofit szektor szabályozásának vitás kérdései. Megjelent: KUTI ÉVA (szerk.): A nonprofit szektor Magyarországon. Nonprofit Kutatócsoport, Budapest, 34-45. o.

HÉGYESI GÁBOR [1991]: Integrációs modellek és nonprofit szektor. Esély, 1. sz.

HELLER ÁGNES – FEHÉR FERENC – BOZÓKI ANDRÁS –

FRICZ TAMÁS [1992]: Polgárosodás, civil társadalom és demokrácia. MTA Politikai Tudományok Intézete, Budapest.

KORNAI JÁNOS [1991]: A privatizáció elvei Kelet-Európában. Közgazdasági Szemle, 11. sz.

KUTI ÉVA [1991]: A nonprofit elméletek és a nonprofit gyakorlat lehetőségei Magyarországon. Közgazdasági Szemle, 1. sz.

KUTI ÉVA [1996]: The nonprofit sector in Hungary. Manchester University Press, Manchester – New York.

LÉVAI KATALIN – SZÉMAN ZSUZSA [1993]: Társadalmi trigonometria. Scientia Humana, Budapest.

LUKÁCS MÓRIC [1847]: Néhány eszme az egyesületi jog körül. Második kiadásban megjelent: TÖKÉCZKI LÁSZLÓ (szerk.) [1990]: Magyar liberalizmus. Századvég Kiadó, Budapest, 95-102. o.

MAGYARORSZÁG KÜLÖNBÖZŐ EGYLETEI [1862]. Megjelent: Statisztikai Közlemények. A hazai állapotok ismeretének előmozdítására IV. kötet. MTA Statisztikai Bizottsága, Budapest.

MARSCHALL MIKLÓS [1990]: The non-profit sector in a centrally planned economy. Megjelent: ANHEIER, HELMUT K. – SEIBEL, WOLFGANG (szerk.): The third sector: Comparative studies of non-profit organisations. De Gruyter, New York, 277-291. o.

SALAMON, LESTER M. [1991]: A piac kudarca, az öntevékenység kudarca és a kormány nonprofit szektorral kialakított kapcsolatai a modern jóléti államban. Megjelent: KUTI ÉVA – MARSCHALL MIKLÓS (szerk.): A harmadik szektor. Nonprofit Kutatócsoport, Budapest, 57-70. o.

SALAMON, LESTER M. – ANHEIER, HELMUT K. [1995]: Szektor születik. A nonprofit szektor nemzetközi összehasonlításban. Nonprofit Kutatócsoport, Budapest.

SCITOVSKY TIBOR [1990]: Az örömtelen gazdaság. Gazdaságéletkani alapvetések. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.

SIEGEL, DANIEL – YANCEY, JENNY [1992]: A civil társadalom újjászületése. The Rockefeller Brothers Fund, Budapest.

STEINBERG, RICHARD [1990]: Taxes and giving: new findings. Voluntas, 1/2. sz.

VAJDA ÁGNES [1995]: Alapítványok, egyesületek és önkormányzati intézmények. Európa Fórum, 2. sz.

WEISBROD, BURTON A. [1991]: A háromszektoros gazdaságban működő öntevékeny nonprofit szektor egy elmélete felé. Megjelent: KUTI ÉVA – MARSCHALL MIKLÓS (szerk.): A harmadik szektor. Nonprofit Kutatócsoport, Budapest, 15-28. o.

A KÁRPÁTMEDENCEI MAGYAR KÖZMŰVELŐDÉSI INTÉZMÉNYEK ÉS SZERVEZETEK I. TALÁLKOZÓJÁRÓL

II. rész

A kecskeméti találkozón a Palóc Társaság vezetőjének hozzászólását követően *Dáné Tibor Kálmán* (Kolozsvár) az RMDSZ művelődési és egyháziügyi főosztályának munkatársa beszámolt az *Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület* (EMKE) és tagszervezete: a *Népfőiskolai Társaság* munkájáról. Az 1989-es nagy kelet-európai "fellélegzés" után az RMDSZ, a magyar érdekvédelmi szervezet égisze alatt megjelentek a különböző szakmai szerveződések, így az *Erdélyi Múzeum Egyesület*, az *Erdélyi Kárpát Egyesület*, s újak is. A cél minél több művelődési intézmény létrehozása volt. Jelenleg körülbelül négyszáz magyar egyesületet és alapítványt tartanak számon. Dáné Tibor Kálmán örömmel közölte, hogy anyaországi támogatással ún. "magyar centrumok" jöhettek létre Erdélyben. Magyar Ház alakult például *Désen*, *Szamosújváron*, *Zilahon*, *Szilágysomlyón*, *Déván*, *Aradon*, *Máramarosszigeten*. *Kolozsváron*, az ősi magyar kultúrcentrumban is megalakult többek között a *Heltai Gáspár Könyvtári Alapítvány* és a *Kós Károly Ház*. Az EMKE díjakat oszt a kiemelkedő teljesítményt nyújtó munkatársak között, így kapták meg az erdélyi "magyar Oscar díjat" tavaly *Németh Ildikó* és *Hasznan Pál*.

Dáné Tibor Kálmán bemutatta az EMKE 110 éves évfordulójára készült évkönyvet. Majd a Népfőiskolai Társaság munkájáról szólt. 1993 óta szerveznek népfőiskolai honismereti tábort *Szovátán*. Képzést nyújtottak szórványban élő papok, tanítók részére 1994-ben. Történelmi szemináriumot rendeztek *Temesváron* 1996-ban. Az idén pedig természet- és műemlékvédelemmel foglalkoznak majd a tábor lakói.

Sylvester Lajos, (Háromszék) újságíró, az EMKE területi alelnöke, a *Háromszéki Mikés Kelemen Közművelődési Egyesület* elnöke felhívta a figyelmet arra, hogy a hetvenes évektől kezdődően 14 közművelődési egyesületet alakítottak különböző községekben, amelyeket néhány év múlva szétvert az akkori hatalom. 1989-ben ezek a bűjtatott, lappangva működő szervezetek újraszerveződtek, sőt újak is keletkeztek. A Mikés Közművelődési Egyesület támogatja ezeket a helyi kezdeményezéseket. *Kézdivásárhelyen* található talán a világ leggazdagabb miniatűrízált népviseleti gyűjteménye, Moldva és Erdély népviseletével, – tudtuk meg az elnöktől. Javasata szerint, jó lenne, ha ez a nemzeti kincs bejárná a világot.

Hermann Gusztáv Mihály, (Székelyudvarhely) a *Haáz Rezső Kulturális Egyesület* titkára beszélt névadójukról, akiben a székelyudvarhelyi múzeum alapítóját tisztelik. Az Egyesület múzeumbarát-körként alakult. Megjelentették a *Székelység* honismereti folyóiratot (ez időközben megszűnt) és a *Múzeumi Füzeteket*. Sorozatot indítottak "*Székely tájak, emlékek*" címmel. Kétévente találkozót rendeznek a romániai magyar muzeológusok, restaurátorok, könyvtárosok és levéltárosok számára. Felvállalták az Erdélyi Múzeum Egyesület bölcsélet, nyelv és történettudományi szakosztályok vándorgyűlésének megszervezését. Ugyanakkor emléktáblát helyeztek el *Tompa László* költő és *Nyíró József* író lakóházán, illetve mellszobrot állítottak *Haáz Rezső* tiszteletére.

Pillich László, (Kolozsvár) a *Heltai Gáspár Könyvtári Ala-*

pítvány ügyvezető elnöke szólt a civil szerveződések fontosságáról. Példaként említette alapítványukat, amely az EMKE könyvtár szakosztályából vált ki. Feladatuk tűzték ki az új magyar és idegennyelvű könyvtárak létrehozását a közép-erdélyi szórványban. Ezen túlmenően azonban kultúr-központokat is kialakítottak, nemzetközi nyelviskolát működtetnek. Kiemelte, hogy az alapítvány mellett létrehoztak egy vállalkozást, melynek következtében kilencven százalékban önfenntartóvá váltak. Ezt nevezte az egyetlen járható útnak, mert mint mondta, így már nem a pályázatok elbírálásától függenek.

Dánielisz Endre, (Nagyszalonta) az *Arany János Művelődési Egyesület* tiszteletbeli elnöke beszámolt arról a kedvező helyzetről, hogy a város polgármestere, alpolgármestere, főkönyvelője és a tanácsnokok magyarok. Az előadó beszélt az egyházak művelődési szerepéről. Összefognak az egyházzal (a magyar lakosság kilencven százaléka református), így például a március 15-i ünnepséget mindig a református templomban tartják.

Gazda Józseftől, (Kovácszna) a *Kőrösi Csoma Sándor Művelődési Egyesület* képviselőjétől megtudtuk, hogy eddig három könyvet jelentettek meg. Évente megrendezik a *Kőrösi Csoma Sándor Napok* nevű rendezvénysorozatot. Az idén Kőrösi születésének napján (április 4.) kezdődik és 11-én, halálának évfordulóján zárul az egyhetes találkozó. Terveik között szerepel és már épül *Csomakőrösön* a nagy előd emlékháza, illetve Kovácsznán emlékmúzeum és dokumentációs központ felállításán fáradoznak.

Dukrét Géza, (Nagyvárad) a *Partiumi és Bánsági Múemlékvédő és Emlékhely Bizottság* elnöke, az *Erdélyi Kárpát Egyesület* országos elnöke a bihari egyesületekről szólt. Bemutatta többek között a *Nagyvárad* *Ady Társaság*ot, az *Ady-kört*, a *Tibor Ernő Galériát*, a *Turi Kálmán Értelmiségi Kört*, a *Váradium Vonósnégyest* és a *Kalotaszegiek Baráti Társaságát*. Az Erdélyi Kárpát Egyesület az egyik legnagyobb szervezet 1500 taggal és 14 szervezettel. Célkitűzéseik között szerepel a környezetvédelem, honismeret, műemlékvédelem és a népi hagyományok ápolása. Programjaik bőségesek. Csak néhányat közlünk ízelítőként: kéthetenként kirándulásokat szerveznek, túravezetőképzést tartanak. *Erdélyi gyopár* és *Partium* címmel külön lapokat jelentetnek meg. A Partiumi és Bánsági Múemlékvédő és Emlékhely Bizottság a királyhágó melléki református egyházkerület és a nagyváradai római katolikus püspökség égisze alatt jött létre 1993-ban. A két egyház - *Tőkés László* és *Tempfli József* püspökök - támogatásával működik. Céljaik között szerepel a műemlékek felkutatása, ápolása; helytörténeti feltáró munkák, népi hagyományok ismertetése, a fiatalság honismereti nevelése. Minden évben tavasszal *partiumi honismereti találkozót*, ősszel pedig *partiumi honismereti konferenciát* szerveznek. *Aradon* néprajzosok találkoznak évente. A honismereti táborokat pedig fiatalok számára tartják 1992 óta. Részt vesznek a *varadinum* ünnepségek megszervezésében is.

* A beszámoló első részét a 2/1-es számunkban közöltük.

Szakál Gizella, (Székelyudvarhely) a Romániai Magyar Népművészek Szövetsége képviselőként mutatta be az alig egy éve létrejött civil szervezetet. Egyelőre székház és fizetett alkalmazott nélkül működnek. Népi hagyományok ápolásával, ízlésformálással foglalkoznak. Kiállításokat, alkotótáborokat szerveznek.

Fábián Edittől, (Rozsnyó) a CSEMADOK Rozsnyói Területi Választmányának tagjától megtudtuk, hogy Gömör-megye 35 magyarlakta községe áll az irányításuk alatt. Röviden bemutatta a civil szerveződések, így például a Pákh Albert Társaságot, a Rozsnyó és vidéke-, a Csabán Samu-, Császár András- és a Várhosszúréti Falu Alapítványt. Két országos rendezvényről számolt be: az első Országos Pedagógus Találkozó botrányba fulladt, mert a szlovák oktatási minisztérium képviselője felszólította a jelenlévő mintegy 300 pedagógust, hogy beszéljenek szlovákul. Ők ezt nem tették meg, ezért a rozsnyói iskolaigazgatót elbocsátották. A másik nagy rendezvényük: a Gombaszögi Országos Kulturális Ünnepegy tavaly 41. alkalommal került megrendezésre. Ezen kívül vers és prózamondó versenyeket, énekkari találkozót szerveznek. Legutóbbi rendelet szerint a szlovák kormány elrendelte a krasznahorkai (büszke) vár lebontását, amit nem fogadtak el az ott élő magyarok, ezért beperelték az állami hivatalt. (Reméljük, sikerül megmenteni a történelmi jelentőségű várat.)

Vári Fábián László, (Beregszász) a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség járási elnöke ismertette a KMKSZ megalakulásának (1989) körülményeit. Kezdetben kulturális feladatokkal, hagyományörzéssel foglalkoztak. Később rákényszerültek a nemzeti érdekképviselet szolgálatára. Ma már tevékenységüknek ez a fontosabb területe. A KMKSZ közoktatási bizottsága kivált a szervezetestől és ma már önálló szakmai társaságként, a Kárpátaljai Magyar Pedagógusok Szövetségéül működnek. Jelentős eredménynek értékelte a Pedagógiai Főiskola működését Beregszászon. A néprajzi hagyományörző bizottság ugyancsak önállósította magát és 1991-ben megalakult a Kárpátaljai Magyar Honismereti Társaság, melynek Vári Fábián László szintén tagja. A KMKSZ számos honismereti vetélkedőt, szavalóversenyt, kórustalálkozót, táborokat szervez. Ezek közül kiemelkedik például a técsői kórusfesztivál. Munkájuknak fontos része a történelmi hagyományok őrzése, ápolása is. Ennek egyik szép példája a Tiszacsoma határában található honfoglaláskori magyar temető feltárása. A temető területén – szintén nagy eredmény – megnyílt egy történelmi emlékpark tavaly ősszel.

Kozsán Ilona, (Székelykeve) a Petőfi Sándor Művelődési Egyesület Hagományörző Csoportja nevében köszöntötte a jelenlévőket. Európa legdélebben fekvő magyarlakta falvából érkezett, ahol még magyarul tanulhatnak a gyermekek. Színhátszói-, hagyományörző- és táncsoportjuk működik öt éves kortól 75 éves korig. Dédelgetnek egy álmot: mivel ők már ötször vettek részt a bukovinai székely találkozón, szeretnék egyszer viszontlátni őket saját falujukban.

Povászán László, (Zombor) a Petőfi Sándor Művelődési Egyesület nevében tájékoztatta az egybegyűlteket. Megtudtuk, hogy Zomborban 134 éve létezik kultúregyesület, kezdetben mint polgári kaszinó, 1945-től pedig már a mai néven szerepelt. Egyesületük háromszáz tagot számlál és négy-öt falu összefogásával szervezik összejöveteleiket. Zombor és környéke címmel lapot jelentetnek meg saját költségéből. A hagyományápoló bizottság vezetésével minden évben megemlékeznek a mártirokról. Ez év májusában Schweidel József, aradi

vértanú, Zombor szülötte tiszteletére emléktáblát avatnak majd. Gondként említette a fiatalok elvándorlását és a magyar iskolák működtetésének nehézségeit.

Nagy István, (Szabadka) a Vajdasági Magyar Folklorközpont munkatársa bemutatta a civil szerveződéseit, amelyet 1995-ben alakítottak a háború elől el nem menekült kiemelkedő művészeti vezetők, együttesek képviselői. Feladatuk között szerepel a magyar népdal, népzene, néptánc és tárgyalgó népművészet iránt érdeklődő együttes-vezetők, pedagógusok, művészeti vezetők és műkedvelők szakmai képzése. Jelenleg egy C. kategóriás néptánc-oktatói tanfolyam beindításán fáradoznak, melyhez segítséget nyújtott a Magyar Művelődési Intézet is.

Krajnyák Zoltán, (Ungvár) a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége képviselőként üdvözölte a konferencia résztvevőit. Szervezetük 1993 tavaszán alakult. Három tagozatot hoztak létre: kulturális-közművelődési, tudományost és gazdasági. Külön figyelmet szentelnek a falusi turizmus felvirágoztatására. Részt vesznek a magyar népdal és néptánc fesztivál szervezésében. A MÉK mellett működik egy ifjúsági csoport, elsősorban az ungvári magyar egyetemisták köréből. Örömmel közölte, hogy megjelent a Délibáb című gyermeklap első száma. Új kezdeményezésként említette, hogy magyar nyelvű menedzser-képző tanfolyamot indítanak a gödöllői agrártudományi- és az ungvári egyetemmel karöltve.

C. Tóth János, a Határon Túli Magyarok Hivatalának munkatársa szólt a tokaji művésztelepről, amelyet 1982 óta vezet. Az illegalitásból fokozatosan alakult át nemzetközi művészteleppé, majd 1990-ben közép-európai szabadiskolává. A szervezők feladatuk tűzték ki: egymás kultúrájának megismerését.

Haszmann Pál, (Alsócsernáton) a Csernátoni Bod Péter Köz művelődési Egyesület társelnöke, a Csernátoni Múzeum és Népfőiskola egyik vezetője ismertette a résztvevőkkel, hogy 1973-ban hozták létre mindhárom intézményt, amelyek jelenleg egy épületben, egymást kiegészítve működnek. A 25 esztendő alatt napról-napra gyarapodtak, fejlődtek. Népfőiskolának nevezték akkor is, amikor a hatalom ezt nem fogadta el. Három fontos feladatnak próbáltak mindig megfelelni: elszállásolni, ellátnak és előadást hallgattatnak az oda érkező fiatalokkal. Több, mint tizenhét féle régi mesterséget tanítanak. Az elmúlt évben 2700 fiatal fordult meg Alsócsernátonban. Az előadó Bod Péter, híres szülőttiük gondolatával búcsúzott, amit mi is idézünk, megszívlelendő: "Miképpen a hazának ártani nem szabad, azonképpen annak nem használni, mikor lehetne: nagy véték."

Mézes Árpád, (Zseléz) a Tiszta Forrás Alapítvány, a Franz Schubert Vegyeskar és a Zselézi Hangok Kamarakórus képviselőként szólt a hallgatósághoz. A Tiszta Forrás Alapítványt 1995-ben hozták létre a magyar nyelvterület néptáncainak, valamint népzeneinek megismertetése céljából. Kincső néven táncsoport és egy táncház zenekar kezdte meg működését. Felvállalták a rendszeres népzenei koncertek és táncházak szervezését. Gyűjtik a magyar népszokásokat. Ezen kívül támogatják a népművészeti és más kulturális rendezvényeket. A Franz Schubert Vegyeskar 1992-ben alakult, majd belőlük kiválva hozták létre a Kamarakórust. Mindkét kórus sűrűn szerepel. Kapcsolatban állnak a bécsi nemzetközi Franz Schubert Intézettel. Karnagyuk Horváth Géza pedagógus, aki a Franz Schubert Gyermekkart is vezeti.

Balogh Pál, (Kapuszina) a Petőfi Sándor Művelődési Egyesület

let nevében mutatkozott be. Idén ünneplik fennállásuknak ötvenedik évfordulóját. (1947-ben alakult az Egyesület.) Két színjátszó csoportjuk dolgozik. Egyházi énekkaruknak megjelent már két lemeze. Fúvószenekaruk is sikeresen tevékenykedik.

Kovács Endre, (Doroszló) a *Móricz Zsigmond Magyar Művelődési Egyesület* képviselője beszámolt arról, hogy a parasztek összefogásából építettek maguknak házat, s javították meg útjaikat. Vagyis nem szoktak hozzá a támogatásokhoz. Mindig, mindent önerőből végeztek. Egyesületük is amatőr, önkéntes. Színjátszócsoporthoz, tánccsoport, fúvószenekar, zene-szakosztály, irodalmi és művelődési szekció végzi munkáját a községben. A kultúregyesület könyvtárát *Hermann Ottó* alapította. (Jelenleg sajnos nem működik.) Keresik a kapcsolatot azokkal a községekkel, amelyek nevében szerepel a *Doroszló* szó. (Csákány-Doroszló, Kőszeg-Doroszló, Rába-Doroszló, Doroszlófalva).

Bódog Erzsébet, (Brassó) az *Apáczai Csere János Közművelődési Egyesület* elnökének tájékoztatója szerint az Egyesületet 1991-ben alakult, egy hónappal az EMKE újjáalakulása előtt, ezért az EMKE társszervezeteként, önálló jogi személyként működnek Brassóban, Erdély legkeletibb csúcsában, ahogy emlegetik: a "gótika végvárában." Az egyesület székház nélkül tevékenykedik, az elnök asszony saját házában bonyolítja az adminisztrációs feladatokat. Gazdag közművelődési tevékenység folyik a városban, sőt a megyében is. Önálló helyi művelődési egyesületeket hoztak létre *Fogarason* (*Babits Mihály Társaság*), *Apáczán* (*Bartalis János Egyesület*), *Bodolán*... Általában minden magyarul a községben akad egy-két önkéntes, aki szívesen dolgozik. Három színjátszó csoport, dalárda, tánccsoportok működnek, ám székház hiányában nehézségekkel küszködnek. *Bartalis János* költő tiszteletére évente szavalóversenyt rendeznek. *Apáczai Csere János* emlékére pedig két évente találkozót szerveznek az *Apáczai Csere János* nevet viselő szervezeteknek.

Papp Kincses Emese, (Csíkszereda) az *Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület* képviselőjében szólt a jelenlévők-höz. Megköszönte, hogy a konferencia keretén belül találkozhatott sorstársaival, azokkal, akik tudják, megtapasztalták, hogy a nemzetiségi kultúra megőrzése a saját közösség feladata kell legyen.

Weinrauch Katalin, (Beregszász) a *Beregvidéki Magyar Kulturális Szövetség* vezetőségi tagja, az *Illyés Irodalmi Kör* elnöke büszkén ismertette, hogy a legvadabb kommunista időkben is volt utcájuk, amit *Esze Tamás* utcának hívtak. A *Beregvidéki Magyar Kulturális Szövetség* havonta tudósítja a járási lapot, a *Beregi Hírlapot*. Legfőbb tevékenységük a hagyományőrzés, a magyar nyelv ápolása. Évente megtartják a magyar kultúra napját. Márciusban rendezik a *Beregi Ünnepi Heteket*, hol *Beregszászban*, hol *Vásárosnaményben*. Szavalóversenyeken rendszeresen részt vesznek. A város zeneiskolájáról is híres. 1995-ben ünnepték *Beregszász* fennállásának 900. évfordulóját, idén pedig a 750. évfordulóját annak, hogy *IV. Béla* király várossá nyilvánította *Beregszászt*.

Huszár László, (Dunaszerdahely) a *CSEMADOK Területi Választmányának* titkára 45 alapszervezet, közel 30 amatőr szervezet és két alapítvány (*Gyurcsó István és Kortárs Magyar Galéria Alapítvány*) képviselőjében beszélt az állami támogatás megvonása miatt keletkezett vészhelyzetről. Krízisűket éltek 1995-ben, de azután felkészültek az állami támogatás hiányára, így rendezték meg a *Jókai Napokat*, a *Dunamenti Tavaszt* és felkészültek már az 1997-es évre is.

Boda Ferenctől, (Szepsi) a *CSEMADOK Kassa-vidéki területi Választmányának* titkárától megtudtuk, hogy 32 faluban élnek magyarok. A 16 000 magyar közül 4000 fő *CSEMADOK* tag a járásban, vagyis minden magyar családban jelen vannak. Megalakították a *Cserháti Népművészeti Egyesületet* és havonta találkoznak, de együtt lehetnek a *Cserháti Népművészeti Bálakon* is.

Szász János, a Magyar Művelődési Intézet munkatársa felhívta a figyelmet arra, hogy az Intézetben új Kisebbségi és Nemzetközi Főosztály alakult.

András Mihály, (Csíkszereda) a *Hargita Állami Székely Népi Együttes* igazgatójának tájékoztatója szerint: körülbelül 300 tanuló jár táncolni hetente. Az együttes rendszeresen jár Magyarországra, de tavaly ők szervezték meg az *Ezer székely* leány nevű találkozót az egyház, a polgármesteri hivatal és az *RMDSZ* segítségével. Táborokat szerveznek, ahol oktatnak is: utánpótlásképzéssel és vezetőképzéssel is foglalkoznak.

Schreiber István, (Déva) az *EMKE Hunyad megyei Szervezetének* képviselője elmondta: a megye mindig végvár szerepet töltött be. A megyében körülbelül 32 ezer magyar él. S habár nehézségek közepette, de sikerült központokat létrehozni, így például *Déván* befejezés előtt áll az *EMKE székház*, a *Csernakeresztúri* tájház pedig már működik. Nagy figyelmet szentelnek a gyermekek nevelésére, fejlesztésére.

Vajdahunyadon egy ökumenikus magyar óvoda működik, katolikus, református, unitárius, pünkösdisták, baptista felekezetek, az *EMKE* és az *RMDSZ* anyagi támogatásával. *Déván* működik a *Magyarok Nagyasszonya* Kollégium, amely a *Szent Ferenc Alapítvány* segítségével jött létre. Szórvány területekről érkeznek ide a tanulók, akiknek biztosítják a szállást.

A sikeres, háromnapos találkozó alkalmas volt ismerkedésre, s szerencsés alkalom volt bizonyos tanulságok levonására. Így, hogy a közművelődés a térségben intézményi keretek között és a civil szférában: egyesületi tevékenységben is folyik, de a határon túli magyarok körében – néhány kivétellel – kedvező térséget leszámítva – nincsenek meg azok a magyar művelődési intézmények, amelyek a magyar közművelődésből a rájuk eső feladatokat felvállalhatnák. Így szükségzerűen nagyobb részt kell vállalniuk a munkából a különféle társadalmi szervezeteknek. Hogy ezek létrejöhessenek, kiépüljenek, hogy a meglévők rendelkezzenek a tevékenységükhöz kellő feltételekkel, nagyon fontos. És az ebben való együttműködés kell legyen a határon túli közművelődéssel, annak segítségével foglalkozó hazai intézmények, hivatalok és szervezetek egyik fő feladata.

A Magyar Művelődési Intézet a falai között folyó tevékenységeket, szolgáltatásokat szeretné hozzáférhetővé tenni a határon túli magyar közművelődési közösségek számára. Ennek érdekében vállalja az információcserét, az információk áramlásának segítségét, partnerek összehozását, és – amennyiben ehhez pályázatok útján pénzt tud szerezni – lehetővé teszi, hogy a határon túli magyar közművelődési szakemberek résztvehessenek rendezvényeiken, tanfolyamaikon, kiállításokon. Kiadványok cseréjével és kiadványcserék szervezésével hozzájárul az Intézet a határon túli magyar közművelődési szervezetek közti kapcsolatok erősítéséhez. Végezetül a Magyar Művelődési Intézet adatbázist hoz létre a határon túli magyar közművelődési szervezetekről és intézményekről, mely tartalmazza majd azok címét, tevékenységének jellegét és tartalmát, programjaikat, terveiket s ezeket kölcsönösen egymás tudomására hozzák.

ARCKÉPEK

Dretzky Katalin – Pécsvárad

A portrét készítette: Gállos Orsolya

SZOLGÁLNI - SZOLGÁLTATNI

1964-ben, érettségi után jött Pécsváradra a szomszédos Hidasról. Azóta a Zengő-alji városban dolgozik, itt ment férjhez, itt nevelte fel három gyermekét. Húsz éve a helyi Fülep Lajos Művelődési Központ igazgatója és Pécsvárad kulturális arculatának egyik fő formálója.

Az útravaló

A soknemzetiségű Hidason született, sváb és székely osztálytársak között cseperedett fel. Fontos útravalót kapott a szülői háztól: lengyel háborús menekült édesapjától az érzékenységet tanulta a toleranciára és a világ sokféleségének elfogadására.

Dretzky Félix azon százezer lengyel menekült egyike volt, aki hazájának összeomlásakor, 1939-ben a mi hazánkban talált menedéket. A lengyel nemes elődöktől, a varsói felső tízezer köréből származó apa a világra való szabad kitekintésre tanítja majd gyermekeit Hidason, az ötvenes években. Édesanyja Radnóti Katalin Tolna megyei földbirtokos leánya, akinek tolnai német származású családja Magyarország mellett tesz hitet a háború legnehezebb éveiben.

Amikor Dretzky Félix és Radnóti Katalin családot alapít, már készülnek a kulákkisták, és a család anyai ága is földönfutóvá lesz. Radnóti-nagyapa kulálként börtönbe kerül, kis híján menekül meg az akasztófától. Angyal-dombi mintagazdaságából szocialista állami gazdaság lesz.

A Dretzky-család Hidason kapaszkodik meg, az apa, az egykori varsói aranyifjú a helyi bányában keresi a kenyeret. Három gyermeket nevelnek: Katit, Lygiát (aki Sienkiewicz hősnőjének nevét viseli) és Gyurit.

Külön tanulmányt érdemelne annak bemutatása, hogyan vészték át ezek a családok a teljes kifosztottság és kiszolgáltatottság éveit. A családi fotókat szemlélve, visszaemlékezéseket hallgatva úgy tűnik, Dretzkyék azokat az értékeket, normákat őrizték tovább, amelyeket hazulról hoztak. Mi mászt őrizhettek volna? Katalin megtanulja apjától a lengyelek és a többi közép-európai nép őszinte történetét valamint a kirándulások, a rendszeres sport, a sízés és a hegymászás iránti szenvedélyt.

Mire először feljuthat a Tátrába, kívülről ismeri annak csúcsait és ösvényeit. Amikor 1958-ban először lehet Lengyelországba utazni, Dretzky Félix Kati lányát viszi magával a lengyel nagymamához, aki túlélte a varsói felkelést.

A könyvtároslány

Bonyhádon, a Perczel Mór Közgazdasági Technikumban folytatta középiskolai tanulmányait.

Katalint praktikus végzettséget adó iskolába járatják, ő viszont bedolgozik a hidasi községi könyvtárba, és elvégzi az alapfokú, majd Pécsen a középfokú könyvtárkezelői tanfolyamot. Katalógizáló, rendszerező hajlama később sem hagyja cserben, idővel helytörténeti gyűjtemény alapjait veti meg

Pécsváradon. Érettségi után Szombathelyre készült könyvtár-népművelés szakra. Nem veszik fel, és majd évtizedek múlva már országosan ismert szakemberként szerez papírt arról, aminél amúgy a mestere.

A kozármislenyi évek

Huszonegy éves, amikor egy számára ismeretlen baranyai faluba kerül. Megszűnik a pécsváradai járás, vele a járási könyvtár, és Katalint Kozármislenybe helyezik az ottani kultúrház és könyvtár élére. Az addigotól teljesen eltérő munkát kell végeznie. Egyszemélyben vezetője és munkatársa a kultúrháznak, az irodában elhelyezett matracon alszik, majd a gépházban alakítja ki a lakását.

Ezek az önállósulás, a képességekre, lehetőségekre való rácszmelés évei. A kultúrház a Pécs környéki Kozármisleny közepén, a régi és az újfalú között épült fel. Katalin derűje, szervezőkészsége mihamar odavonzza a helység fiataljait. Ifjúsági klubot, irodalmi színpadot szervez és működtet, megszervezi szinte az összes hagyományos művelődési alkalmat, formát, tevékenységet. Kirándulásokra, rendezvényekre viszi ifjúsági klubját, és a fiatalok valamint az idősebbek is méltányolják munkáját: 1967 áprilisától 1969 novemberéig tartott a kozármislenyi időszak. Utána vagy húsz igazgató "keze alatt" zilálódott szét az, ami Katalin idejében létre jött.

Kígyós Sándorral

Kígyós Sándor hívására tér vissza Pécsváradra, éspedig a Művelődési Házba, 1969 novemberében. E sorok írója is itt dolgozik ekkor friss tanári diplomájával, és két éven keresztül munkatársa Dretzky Katalinnak.

Barátságuk korábról, egy 1967-es közös tátrai utazástól datálódik, és tart a mai napig. Összefonódik a pécsváradai Művelődési Házal, az ott együtt létrehozott közösségekkel: a hatvanas évek végének ifjúsági klubjával, az 1981-ben megalapított Pécsvárad Várbaráti Körrel.

"Itt akkor olyan műhelymunka folyt, a népművelés újfajta értelmezésén alapuló program volt kialakulóban, ami országos szakmai figyelem középpontjában állt" - írja szakmai önéletrajzában Dretzky Katalin. - "A helyi örökséget, a helyi hagyományokat figyelembe véve, esetenként az akkori kultúrpolitikai elvárásokat figyelmen kívül hagyva, egy nyitottabb felfogásban, a helyi érdekeket, kulturális szokásokat figyelembe véve, új közösségeket is létrehozva dolgoztunk, és kapcsolódunk a szűkebb régió túl országos jelentőségű programokhoz is."

Hatvanas évek - Pécsvárad

Érdekes, gazdag évek következnek azokkal a huszoneves kollégákkal, barátokkal, akik ekkor, a hatvanas évek végén megfordulnak a pécsváradai művelődési ház környékén. A fő vonzerő Kígyós Sándor, a ház igazgatója, a gazdag és színes egyéniség, aki ekkor, 1968-ban kezdi szobrászpályáját. Érdeklődése azonban kiterjed a művészetek többi ágára, a társada-

lomtudományokra, a hatvanas évek magyar valóságára is.

A ház munkatársai között ezekben az években megfordul Kárpáti Gábor, Pólon Erzsébet, pályáját itt kezdi Welder Ferenc. Az ifjúsági klub, az irodalmi színpad tagja a hetvenes évek elejéig Pitti Zoltán.

A társaságot, szűkebb, szélesebb baráti kört huszoneves fiatalok alkotják, köztük Dretzky Katalin és e sorok írója is. Gyakran gyűlnek össze Kígyósék lakásán, a beszélgetések mindig érdekfeszítők. Életkoruknak és magának a korszaknak is központi kérdése és tétje a tudás megszerzése, a megismerés folyamata. A feladat nem oly magától értetődő, mint manapság, az Internet korában. A tudás megszerzéséért erőfeszítéseket kell tenniük. A tudás megszerzése és birtoklása nem egyszer kockázattal jár. Eleve nem létezik még a dolgokról való egyenes, nyilvános beszéd.

Azt akarják megtudni, miben élnek. Az őket körülvevő világot akarják értelmezni: a jelenségek (gazdasági reformok, Prága 1968, a Rajk-per) mögé próbálnak hatolni, megfejtetni azokat az éveket, amelyeknek szüleiik áldozatul estek. Azokat az erőket, amelyek a kor szellemi mozgalmait túrik vagy tiltják.

A törekvés akadályokba ütközik, hiszen a korabeli hivatalos Magyarország a lényegbe vágó kérdésekre a választ megkezdte vagy egyenesen megtagadta. A tudás megszerzése tehát éveket, szinte évtizedeket vett igénybe. E folyamatban rendkívüli segítséget nyújtottak egymásnak az ehhez hasonló baráti közösségek. Nem véletlen, hogy a Kígyós Emlékkör szervezésében ma is rendszeresen találkoznak - és beszélgetnek egymással. Értelmezik, ami történt és történik. Jelenlétük, véleményük felmutatására több formát választanak akkor, a hatvanas évek végén. Katalin valamennyi esetben szervezőként dolgozik a háttérben. Az egyik ilyen forma a Pécsváradi Irodalmi Színpad, amit Havas Gábor vezet. Politizáló, vitatkozó műsorokkal lépnek fel, és aratnak sikereket a visegrádi országos találkozók, Budapesten, az Egyetemi Színpadon.

Képzőművészet

A másik tevékenységi kör a képzőművészettel kapcsolatos, és nemcsak Kígyós Sándor szobrászkodása folytán. Ha az imént a megismerés nehézségeiről beszéltünk, emlékeztetnünk kell arra, hogy a magyar szellemi élet első áttörései éppen a képzőművészetben jöttek létre e korban.

A pécsváradi művelődési ház teret ad Lantos Ferencnek és tanítványainak. Előbb, 1968 őszön a mecseknádasdi tájházban kialakítandó művésztelepről folynak a tárgyalások. Ennek gazdája volna a pécsváradi művelődési ház. Később a Lantos-tanítványokból alakuló Pécsi Műhely tagjai, az azonos korosztályból való Pinczehelyi Sándor (rajzsakkört vezet Pécsváradon 1968-ban), Kismányoki Károly, Halász Károly, Szíjártó Kálmán, Ficsek Ferenc kapnak sok támogatást a pécsváradi művelődési háztól - ahogy arról monográfusuk, Aknai Tamás, egy ideig pécsváradi lakos, e baráti és szakmai kör tagja is megemlékezik. (A Pécsi Műhely, Jelenkor, 1995).

A kapcsolatok pedig épülnek tovább a pécsi és más hazai képzőművész-körök felé, a hatvanas évek végének legprogresszívebb magyar alkotóihoz is, mint pl. Keserű Ilona, Bak Imre, Nádler István, Bocz Gyula megismeréséhez.

Az irodalmi színpad révén olyan műhelyekre nyílik rálátásuk, mint pl. Halász Péter együttese 1970-ben vagy a Debreceni Irodalmi Színpad, a tatabányai Munkásszínpad.

A tiniklub

E nagy tendenciák mentén persze zajlik az akkor 3000 la-

kosú Pécsvárad nagyközség kultúrházának mindennapi élete, amelyben Dretzky Katalin művészeti előadó minőségben tevékenykedik. Szakkörök, egyesületek, amelyek ma is léteznek, előadások, koncertek, kiállítások szervezése, lebonyolítása mellett ezen időszak egyik legértékesebb vállalkozása a pécsváradi Tiniklub. Vezetője leghosszabb időn át Dretzky Katalin - egy, másfél évig e sorok írójával és Pólon Erzsébettel közösen. Pinceklubjuk volt a művelődési ház színpada alatt, volt zenekaruk és ötórás teáik vasárnap délutánonként. Továbbá egy rozzant magnójuk a kor beatzenéjével. A klubnak közösségformáló hatása a mai napig észlelhető a kisváros társadalmában. Azok a közös évek egy életre szóló összetartozás érzésével, az egymás iránti elkötelezettség tudatával vértették fel a klubtagokat - akik közül sokan kötöttek házasságot klubtársakkal, akiknek ma tizen-, huszoneves gyermekeik vannak.

Az együttlétek, a közös kirándulások, a jóízű beszélgetések mozgatója Dretzky Katalin, aki a klubtagokkal is megízlelteti a tátrai sízések, túrázások örömét.

Család és közösség

A hetvenes évek elmozdulást hoznak a pécsváradi művelődési ház körül kialakult közösségekben: Kígyós Sándor egyre inkább a szobrászatnak szenteli magát, mások is a szakmai karrierjüket építik, vagy családot alapítanak. Felnőtté érnek a hatvanas évek húszévesei.

Dretzky Katalin 1972 májusában köt házasságot Sárközi Istvánnal, aki a mai napig támasza, biztos háttere az egész embert kívánó munkához. Megszületik András, Kata és 1984-ben Gergő. Katalin 1976-ig a gyecs révén a családjának él - viszont kismama-klubot alakít a hasonlóképp gyecs-en lévő pécsváradi fiatalasszonyokkal, akik voltaképp a korábbi ifjúsági klubokból lépnek e felsőbb, felnőtt osztályokba.

Az igazgatónő

Amikor Kígyós Sándor 1976-ban Pécsre, a Tanárképző Főiskolára megy oktatni, helyébe a szakhatóságok és a helyi vezetés Dretzky Katalint nevezi ki az 1971 óta Fülep Lajos nevet viselő művelődési ház élére - ma is ezt a feladatot látja el. Elfogódottan foglalja el az akkor már országos tekintélyű Kígyós helyét. Nem a látványos akciók embere, azok majd később következnek. Eleinte inkább rendszerező, katalogizáló képességeit érvényesíti.

A szó szoros értelmében átveszi a házat, és tudatosan támogatja az abban működő programokat, a már létező hagyományokat. A hetvenes évek végén Baranya megyében egyedül csatlakoznak a Nyitott Ház programjához: a társadalmi változásokra való friss reagálást, a művelődési házak szolgáltató valamint információs központ jellegét a mai napig érvényesítik.

Szolgáltatóház

Van aki doktori címet szerez belőle, van aki csinálja és úgy professzora a dolognak. Dretzky igazgatósága alatt fokozatosan bontakozott ki a Fülep Lajos Művelődési Központban a komplex szolgáltatóház.

Nevezhetjük ezt kulturális, közösségi háznak, a város házának. Itt szervezik Pécsvárad kulturális programjait illetve helyet adnak azoknak, működtetik a művészeti csoportokat, egyesületeket, klubokat.

Havonta rendeznek képzőművészeti kiállításokat, főként a környék alkotói, az itt aktuális témák számára. Évente közel

300 alkalommal adnak helyet külső rendezvényeknek. Hirdetéseket vesznek fel a megyei és a helyi lapokba, fénymásolást végeznek, idegenforgalmi információkkal szolgálnak.

Mindezt végzi három népművelő és további négy munkatárs napi 12 órás nyitvatartással. Mulatságos, hogy kívülről időről időre vitát provokálnak arról, szükség van-e erre a munkára. Nem kellene-e bezárni a kultúrházat, amelyben úgy mond, "úgysem csinálnak semmit". Mulatságos az is, hogy a másutt elszórt pénzt az ilyen intézményen akarja leverni bizonyos bürokrata gondolkodás.

Nem érdekes, csináljuk tovább, ami a dolgunk - szokta volt mondani ilyenkor az igazgatónő. És fölveszi az újabb terhet, újabb feladatot. Húsz éve, újra meg újra.

Közösségek

Olyan együttesek megalakulásához és létéhez adott segítséget, mint a Töttös Sándor vezette Zengővárkonyi Hagyományörző Népieggyüttes, a Női Kamarakórus, a Tűzoltóegyesület Fűvószencakara - valamennyi ma is virágzó amatőr-együttes, szerves része Pécsvárad és környéke kulturális életének.

Baranya megye művelődési házai közül elsőként ismerték fel és támogatták a 80-as évek elején a civil társadalom szerveződéseit. Miközben szakmai viták folytak az egyesületek megjelenéséről és elszaporodásáról, a Fülep Lajos Művelődési Központ falai között 1981 novemberében megalakult a Pécsvárad Várbaráti Kör. Alapítótagja és egyesületi titkára Dretzky Katalin, a mára 300 tagú civil szerveződés egyik fő mozgatója. A várbarátok ugyancsak e ház falai között emelték fel szavukat több ízben is Pécsvárad építészeti arculatának megvédéséért, és a hetvenes években elkezdett "falurombolás" megállításáért.

Ott volt mindig a vár érdekében vívott csatározásokban is, amelyek folyamánként 1988-ban befejeződött a pécsvárad vár műemléki rekonstrukciója, a Várbaráti Kör tagjai pedig több száz pécsváradival együtt kitakarították a Szent István-műemléket a bozótból és a szennyből. Katalin ott volt valamennyi nagy munkán: szervezte és végigdolgozta azokat. A megújult történelmi emlékhely azután új helyszínt kínált a kulturális programoknak, és ide is áttevődött a Művelődési Ház tevékenysége.

További életképes egyesületek keltek szárnyra a művelődési ház falai közül: a Pécsvárad Német Barátsági Egyesület, amely 1996-ban önálló klubhelyiségre tett szert. Igen virulens az 1992-ben alakult Pécsvárad Nyugdíjas Klub, amit a ház régi munkatársa, Kárpáti Kovács Zita alapított, felismerve a nagylétszámú idős korosztály adta feladatokat, és vezet jelenleg is.

Vagyis a recept a régi: a Dretzky Katalin vezette ház munkatársai készen állnak a település lakóitól érkező kérések fogadására és teljesítésére. Nem kampányok és dívatok vagy a mindig másokat ugráltató semmittevők szerint, hanem az emberek valós szükségletei alapján.

Kell-e mondani, hogy a nyolcvanas évek végén alakuló hazai pártok is e falak között bontogatták szárnyaikat. Persze megszólították, azaz többnyire felszólították a ház igazgatóját és dolgozóit a mellettük való pártos kiállásra, és nem titkolták neheztelésüket, amikor ezt nem kapták meg. A Dretzky Katalin vezette ház túl tudta élni a politikai szenvedélyek tombolását. Itt ma is mindenki részese a rendelkezésre álló szolgáltatásokban, korra, nemre, felkezetre, pártállásra való tekintet nélkül - pusztán állampolgári vagy inkább emberi jogon.

A nagyrendezvények

Az országos nagyrendezvények általában többet jelentenek egy-egy szakma prezentációjánál, találkozóinál. Fontos szerepet töltenek be egy kisebb település, esetünkben Pécsvárad értékének, hagyományainak felmutatásában.

Ilyen a régi kálomista búcsút felelevenítő Pécsvárad Leányvásár, amit 1966 óta rendeznek minden páros évben. Végiggondolni is szédítő, de Dretzky Katalin a 30 év alatt szervezője volt valamennyi, így a legutolsó, jubileumi találkozónak is, 20 éve pedig a fő szervezője. Ezalatt a Leányvásár egyre közelebb került a népszokás eredeti forrásához: lényege a falusi hagyományörző együttesek találkozója. Ezt a Művelődési Ház gárdája eleven vásári mulatsággá varázsolja, ahol az együttesek valóban jól érzik magukat. Valóban találkozó, szemle, vásározó, ismerkedési alkalom ez. Külön érdeme a Leányvásárnak, hogy valóban itt vannak azoknak a sárközi és mecseki református magyar falvaknak az együttesei, amelyekből a nagyszülők hajdan részt vettek a régi Lukács-napi Leányvásárokon, netán itt választottak párt maguknak.

A 30 együttest, 50 kézművest, pécsvárad borok utcáját megszervező hét fős stáb két évente felülmúlja önmagát. Páratlan évek őszén hasonló, kisebb rendezvényt szervez, a Gesztenyeszüretet.

Ezekkel a nagy munkákkal a Dretzky Katalin vezette csapat eltalált olyan szakmai műhelyekhez is, mint a Magyar Néptáncszövetség, amely ide hozza egy ideje országos találkozóit, hiszen itt biztos szervezésre, érdeklődő közönségre számíthatnak.

A hely felmutatása

Aki valóban benne él egy település életében, márpedig Katalin benne él több mint 30 éve, az ismeri annak rejtett kincseit, értékeit. És aki a közművelődés, a kultúraközvetítés avatott papja, az mindezt közkinccsé is akarja tenni. Az oda akarja hívni a szépségekhez a többi embert is. A szomszéd utcából és messze földről is.

Ez munkálhat őbenne is, amikor erejét nem kímélve vállálja és megszervezi a következő feladatot is: pl. 1995 decemberétől az ő hét fős stábját működteti a Művelődési Házhoz épült városi Sportcsarnokot is. A vár megnyitása után már az új önkormányzat kulturális bizottságával, Apaceller József zeneiskolai igazgatóval és a sorok írójával - 1992-ben megindítják a Szent István Napok nyári rendezvénysorozatát.

Augusztus 15. ugyanis Pécsvárad katolikus búcsúja, ezen a napon kezdődnek azok a kulturális rendezvények a várban és a művelődési házban, amelyek első sorban a Pécsváradon élő alkotókat hívatottak bemutatni. A program Szent István Napján zárul a várbéli szobor megkoszorúzásával és a Városháza előtti téren a Dretzky Katalin által kitalált és rendkívüli népszerűsége szert tett augusztus 20-i utcabállal. A város igazi népnépszerűségével.

Hegyközségek és egyéb fontoskodások ide vagy oda, a pécsvárad borok szemléjének ötlete is Katalin igazgatónő fejéből pattant ki. Meg a pécsvárad borutca elképzelése is. A helyi borosgazdák számára, akik méltó helyére szeretnék emelni Pécsvárad borkultúráját, a Művelődési Ház rendez meg évente, a város védőszentjének, Szent Györgynek napján a borversenyt. Az őszi vásárokon pedig a borok utcáját.

Várossá válás

Amikor Pécsvárad 1992-ben városi rangjának helyreállításáért folyamodott, sokat nyomott a latban mindaz, amit eddig felsoroltunk. A művészeti együttesek és a helyi hagyományok ápolása. Az önálló kulturális intézmények, mint a Pécsvárad

Zeneiskola, amely tanfolyam formájában ugyancsak a művelődési házban kezdődött az 1968-as évben.

Az 1980-as évek második fele a hazai civil társadalom megerősödésével egyre több feladatot rótt erre a munkatársi gárdára is. Ugyanis nem pótcselekvésekkel foglalkoztak, hanem azzal, amire Pécsváradon szükség volt. Munkájukkal egyre gyakrabban lettek az új városi vezetés partnerévé. Ez az együttműködés még intenzívebbé vált 1990 után, az önkormányzati időszakban, amikor Dretzky Katalin magától értetődően lett az önkormányzat kulturális bizottságának tagjává.

A munka ezzel már nem egy bizonyos kultúrházon belül szerveződik, hanem a nagyobb, önkormányzati képviselői gárdával is meg támogatva, immár a várossá rehabilitált település léptékében.

Ennél fogva a tevékenység minősítése is átalakul. Amennyiben az információ felértékelődik, amennyiben fontos egy település megjelenése, imídze, amennyiben egyre több alkotó (humán, műszaki és menedzser-) értelmiségi vesz részt Pécsvárad város önkormányzati igazgatásában, úgy értékelődik a maga helyén az a munka, amit Dretzky Katalin végez, és az az intézményarculat, amit évtizedek alatt létrehozott. A pécsváradai képviselőtestület java része meg is fogalmazza elismerését, helyi kitüntetéssel, pályázatának kedvező elbírálásával, és azzal, hogy újra meg újra igényt tartanak a munkájára.

A Hírmondótól az Internetig

Az önkormányzatiság meghozta az önálló helyi újság iránti igényt: ennek központja is a Művelődési Ház lett, ahol korábban is szerkesztettek pécsváradai műsorújságot. Mondani sem kell talán, hogy a ház egykori vetítőjében rendezkedett be a Városi Televízió és a képtársaság műhelye. 1996 őszére pedig megjelent az Internet egy Soros-pályázat eredményeként, és a sorok írása közben kerül fel Pécsvárad honlapja azaz a home page a világhálózatra.

Kultúráközvetítés, szervezés és tájékoztatás értelmezéséről, a szolgálat filozófiájáról beszélünk tehát, még mindig munkáról és felsorolhatatlanul sokféle tevékenységről, miközben Dretzky Katalin portréját próbáljuk megformázni.

Idegenforgalom

Az ő esetében természetes, hogy mivel szereti az utazást, kollégáival együtt készségesen szolgál Pécsvárad idegenforgalmi információival az ideérkezőknek. Van, hogy azt bővebben és gazdagabban megkapják, mint a legfőbb turisztikai attrakció, a vár területén.

Amellett hogy a házban hozzáférhetőek a helyi vendéglátóhelyek címei, a környék és a hely programajánlatai, a Művelődési Ház gyakorta szerepel kiadványok pl. a Tájak-Korok-múzeumok füzet kiadójaként. Hogy valamennyi helyi és témájában érdekes baranyai kiadvány megvásárolható a művelődési házban, szinte természetes. Miközben - mivel "nem éri meg" - az utca túloldalán bezárt a helyi könyvesbolt.

Hogy Dretzky Katalinnak hogyan s miért éri meg helyi könyvek árusítása, borosgazdák, éttermek, falusi vendéglátóhelyek továbbá Szent István és Asztrik Pécsváradjának reklámozása, további bonyolult elemzést igényelne.

A jelenség személyiségfüggő. Visszautalnék a családi örökségre: értékismeretet, toleranciát, szolgálatot tanult a szülői házban és népes családjában. Ritka jelenség mai világunkban. Története nem a meggazdagodásról szól. Miközben körülötünk minden az egyéni érvényesülést hirdeti, Dretzky Katalin másokért, családjáért és a pécsváradiakért éli napjait. Zavarba

ejtő ez a tény, de egyelőre nem tudok pontosabb definíciót erre a jelenségre.

A munkatársak

A házhoz szegődő fiatalokból az évek folyamán remekül összedolgozó, egymással szolidáris, egymást segítő gárda alakult ki. Kárpátiné Kovács Zita másfél évtizede dolgozik a ház munkatársaként, fő profilja a humán szolgáltatások, mint az egészségügy, a nyugdíjasok. A hat éve itt dolgozó Patonai Attila a számítógépes területet gondozza, a mai tizenévesek számára rendez közösségi alkalmakat - nehezebb feltételek mellett, mint elődei tették huszonöt-harminc évvel ezelőtt. Mindhárman művelődésszervezők, kulturális menedzserek, akik ha kell, széket, installációt cipelnek. A nagy munkáknál eltűnik, ki a főnök a házban, kinek van diplomája és kinek "csak" szakmunkás-bizonyítványa. A hét ember, ki-ki a maga helyén fantasztikusan tud együtt dolgozni. Hogy mindebben mennyi az elsőszámú vezető szerepe, mennyi éve, munkája, csüggedése és kitartása fekszik a dologban, csak sejtéseink lehetnek.

A CIVIL SZFÉRA EREJE A KÖZMŰVELŐDÉSSEN

A rendszerváltás során három sarkalatos kérdésben várt a közvélemény jelentős változást a közművelődést illetően. Várták egyrészt az állam szerepének jelentős mértékű visszaszorulását, másrészt az önkormányzatok felelősségének jelentős megnövekedését és végül a társadalom önszerveződő közösségeinek megerősödését, számarányukat és közvéleményformáló erejüket tekintve egyaránt.

A tét nagy volt. Az állam (és vele összefonódva) az egyetlen párt direkt irányítása már kinőtt ruhája volt a közművelődésnek, hiszen itt a 80-as évek óta olyan gazdálkodási, piaci jellegű kísérletek zajlottak, amelyek megnyitották az utat a művelődési házak saját bevételeinek jelentős növekedése felé, ezzel párhuzamosan pedig (egyik) központja lett mindazon társadalmi mozgalmaknak, amelyek az 1988-tól felgyorsuló változásokban a rendszerváltáshoz vezettek. Akkor úgy gondolta a politizáló közvélemény, hogy a közélet felfokozott aktivitása a polgári társadalom természetes velejárója lesz, azaz újabb egyesületek, körök stb. alakulása fogja kitölteni alulról azt az űrt, ami a hatalomgyakorlók és az állampolgárok között tátongott évtizedek óta.

Vajon ez a vágyott pluralizmus kialakult-e az elmúlt évek során?

A fent említett kérdésekre az önkormányzatok költségvetésén keresztül keressük a választ, mert pontos adatokat innen kaphatunk, és mert a település, az önkormányzat lett a társadalmi, művelődési, szociális stb. mozgások fő színtere.

Az állam szerepe a közművelődést illetően erősen megváltozott. Szerepét behatárolja az a törvényi szabályozás, hogy a lakosok számának arányában köteles minden egyes önkormányzatnak évente megadni azt az összeget, amit a parlament az ország költségvetésének tárgyalása során egy főre számítva megszavazott. Az állam szerepe ezzel a normatív szabályozás végrehajtására korlátozódott. De mekkora az így kapott összeg? Milyen mértékben segíti az állami költségvetés a közművelődést?

Az állami normatíva 1991-ben lakosonként a parlament döntése értelmében 100 Ft volt, ez Borsod-Abaúj-Zemplén megye 14 városában (Miskolc nélkül) a kiadások 10,5 %-át fedezte. A lehetetlen állapot miatt megduplázta a költségvetést az összeget 1992-ben, és a 200 Ft-os normatíva így a közművelődési kiadások 14,6 %-ának fedezésére lett elegendő. 1993-ban további emelésre került sor. A 250 Ft-os fejenkénti összeg 16,6 % erejéig támogatta a településeket közművelődési feladataik ellátásában. Az átlagok mögött azonban a városok esetében is igen szélsőséges eltérések figyelhetők meg. (A 10.000 lakos alatti városokban ez az összeg a teljes kiadások harmadát, a szélső értékeket megnevezve 26-32 %-ot jelentett, összegében 1,5-2 millió forintot; a 10 és 20.000 lélekszám közöttieknél 7-22 %-ot, azaz 3-5 millió forintot; a 30.000 fölötti lakosúaknál a negyedét, kb. 10 millió forintot.)

A lakosság számának kis mérvű változása miatt az összegek nem változtak, csak az arányok. Az 1994-es év adatait, (lásd 1. táblázat) azt mutatják, hogy 1993-hoz képest 1994 "jobb éve" volt a városoknak, mert – egyéb bevételeik növekedvén – kisebb lett újból az állami támogatás, azaz a lakosok

száma alapján fizetett normatíva aránya.

Az állami támogatás a közművelődési kiadások százalékában

1. táblázat

1994	eFt	%	fő
Községek	93073	40,60	
Városok	56768	12,65	228066
Miskolc	49638	6,81	196893
MÖK	0	0,00	
Putnok	2014	32,45	8068
Mezőcsát	1755	30,00	7034
Szikszó	1581	26,26	6254
Tokaj	1182	20,72	4727
Ózd	11646	19,79	46811
Sajószentpéter	3563	19,25	14256
Kazincbarcika	9406	17,79	37756
Mezőkövesd	4709	15,56	18900
Éncs	1747	13,85	6961
Edelény	3033	12,13	12457
Sárospatak	3791	9,38	15277
Szerencs	2771	8,78	11097
Sátoraljaújhely	4860	8,20	19529
Tiszaújváros	4710	4,94	18939

Minél kisebb egy település, annál nagyobb az állami támogatás aránya, jelentősége, miközben összegében – létszámarányosan – egyre kisebb tételekről van szó. A normatív támogatás nem tekinti feladatának a települések gazdasági erejében fennálló különbségek ellensúlyozását. Ezek alapján állíthatjuk, hogy azokon a közművelődési intézménnyel rendelkező településeken, tehát a községekben is, ahol 30 % fölé emelkedik az állami támogatás, a normatíva aránya, ott igen alacsony színvonalra süllyednek a szolgáltatások, és fölsejlik az intézmény ideiglenes szüneteltetésének, esetleg bezárásának réme. A normatívának ez a vészjelző szerepe az illető település gazdasági gyengeségének is a jele, vagy annak, hogy valami ellentmondás feszül a közművelődés szükséges és lehetséges támogatása és a valóságos viszonyok, pl. a terület művelődést, közösségi életet érintő véleménye között.

A normatíva fent bemutatott alacsony összege és aránya jelenti tehát az állam részesedését a helyi kulturális tevékenységek támogatásában. Az összes e fölötti pénzt (tehát a "maradék" 70-95 % közötti arányt) helyben, a településeken kell előteremteni. Vagyis a bevezető kérdésekre adandó egyik válaszunk, az állam szerepének visszaszorulása után a másik kérdésre adandó válaszunk az, hogy jelentős mértékben megnőtt, sőt döntő lett a helyi erőforrások szerepe a közművelődés fenntartásában. A bemutatott arányok miatt az önkor-

mányzati hozzájárulásnak és a közművelődési bevételeknek kell kipótolniuk a szükséges szintre a közművelődésre fordítható összegeket. Vizsgáljuk meg előbb a közművelődési bevételeket, hogy utána tisztábban lássuk az önkormányzatok szempontjait támogatásuk odaítéléséről.

A közművelődés saját bevételei már nem stabilitásukkal, hanem éppen higanyszerű mozgásukkal tűnnek ki. 1991-ben 1 % és 21 % közötti volt a városok esetében az intézményi bevétel, 1992-ben ez az arány megugrott, 5 % és 36 % közötti arányra. Három városban volt a bevétel aránya 30 %, és öt városé 25 % fölött. Úgy látszik, ez a színvonal nem volt tartó, mert 1993-ra visszasüllyedt 5 és 29 % közöttire, és csak négy helyen volt 20 % fölötti az intézményi bevétel aránya. Az 1994-es év azonban rácaféolt az előzetes várakozásokra, mert ismét az 1992-es évről hasonló magas arányú bevételeket értek el a közművelődésben. A sereghajtó két város kivételével minden város növelte közművelődési bevételeinek arányát, sőt többségük több mint kétszer akkora összeget "termelt ki" bevételeiből, mint az előző évben. Első látásra azt kell mondanunk, hogy az évről évre változó összegek és arányok miatt nincs stabilizáló szerepe a saját bevételeknek, nyugodtan mondhatjuk, hogy szinte tervezhetetlenek. Mégis úgy kell tekintenünk ezt a bevételfajtát, hogy a civil társadalom fizetőképességét tisztelhetjük benne. (2. táblázat)

2. táblázat

A közművelődés pénzforgalmi bevétele, a közművelődési kiadás százalékában

1994	eFt	%
Miskolc	209433	28,72
Városok	111642	24,90
MÖK	53282	22,59
Községek	27569	12,03
Sárospatak	13994	34,61
Kazincbarcika	178635	33,78
Szikszó	1925	31,98
Szerencs	9491	30,07
Sátoraljaújhely	16575	27,96
Tiszaújváros	24064	25,26
Encs	2856	22,64
Ózd	12007	20,40
Mezőkövesd	58997	19,49
Tokaj	774	13,56
Edelény	3052	12,21
Sajószentpéter	1971	10,65
Putnok	620	9,99
Mezőcsát	551	9,42

A bemutatott pénzforgalmi bevételeket kilenc város esetében kizárólag a művelődési ház produkálta, két esetben adta a felét a művelődési ház, és csak három esetben "adta össze" több szereplő.

A közművelődési bevételek összetétele, belső bontása rávilágít, hogy a bevételek egyik fajtája a külső támogatásokból származik, a másik pedig a működéssel járó ár- és díjbevételeket jelenti. Ha ezek egymáshoz viszonyított arányát vizsgáljuk, akkor kiderül (terjedelmi okokból hiányzik a részletező táblázat), hogy az 1992-es évben sikerült külső támogatóktól nagyobb pénzüsszegekhez jutni, viszont ezek a lehetőségek elzáródtak 1993-tól kezdve. (Ez a városok átlagában azt jelenti, hogy míg 1992-ben a működési bevétel 53 %-ot jelentett, a maradék 47 %-ot sikerült más helyről megszerezni, főleg pályázatok útján, de 1993-ban már olyan kevés lett a külső támogató, hogy arányuk épp hogy elérte a bevétel 20 százalékát. Tehát a bevétel 80 %-át kellett a működés során pl.: szolgáltatások, terembeadás, stb. segítségével előteremteni.) Bármilyen meglepő, de a nagyobb bevételek miatt dicséret 1994-es év is ezt a 80 %-20 %-ot arányt mutatja. Tehát a kedvezőbb pénzügyi helyzetet a rendelkezésre álló adatok tanúsága szerint a közművelődés a maga tevékenységével "termelte ki". Vagyis a lakosoktól és a pénzhozó rendezvényekből származó közvetlen díjbevételekre, a bevétel említett 80 %-ára inkább lehet számítani, mint a bizonytalan pályázati és a körüludvarolt szponzorok pénzére. Ezek alapján állíthatjuk, hogy a közművelődési intézmények fenntartása mellett szavazott a lakosság, közvetlenül, saját pénzzel is. Módosítanunk kell tehát korábbi megállapításunkat. Ha lehántjuk az intézményi bevételről a higanyszerűen változó, esetleges, valóban tervezhetetlen külső bevételeket, pl. a pályázati pénzeket, és csak a lakosság hefizetéseit, és a közművelődési díjbevételeket vesszük számításba, akkor ezzel a kb. 80 %-nyi összeggel már folyamatosan számolhatunk. Ez azonban 14 város átlagából következik. 1994-ben már négy olyan város volt, ahol a közművelődés szereplői működési bevételeiket megduplázták a külső támogatóktól szerzett (megszolgált) pénzzel.

A belső arányoknak ezt a végletességét hadd érzékeltessük azzal, hogy pl. Sátoraljaújhely 1994. évi folyó bevétele 16 mFt volt, szemben a támogatásként kapott 143 eFt-tal, vagy Tiszaújváros 23 mFt-os folyó bevétele szemben az 1 mFt-os külső támogatással. A másik végletet pedig azok a városok jelentik (az említett négy), amelyek megduplázták folyó bevételeiket a támogatásokkal, pl. a megnyert pályázatok alapján kapott pénzekkel.

Említsük meg azt a kirívó esetet, hogy voltak olyan városok, amelyek egy fillér külső pénzhez nem jutottak éveken át. A bevétel mindvégig 100 %-ban működési bevétel volt, mert nem sikerült egyszer sem megfelelő színvonalú pályázatot benyújtaniuk. Ez a téma azonban már elvezetne vizsgálatunk területéről a szakember-ellátottság mezejére.

Az eddig elmondottak alapján már kirajzolódik, hogy az önkormányzatok magatartása miatt ellentmondásos, ha a közművelődésről van szó.

Az egyértelmű az önkormányzatok számára, hogy a közművelődéshez tartozó tevékenységet támogatniuk kell. Kötelezi őket erre az önkormányzati törvény, de a lakosság igénye is egy művelődési ház fenntartására. Ez ma már hozzátartozik egy város alapintézményeihez. Vonakodásukat azonban megérthetjük hozzájárulásuk nagy mértéke miatt. 1991-ben a megye 14 városából 11-nél kellett 70 % fölötti, 71-85 %-ig terjedő arányban támogatni a közművelődést, 1992-ben a

megnövekedett saját bevételek miatt már csak három önkormányzat kényszerült ilyen magas arányban hozzájárulni a működéshez, a többség esetében elég volt az 50 és 69 % közötti arány, 1993 óta ismét változott a helyzet, mert a 60 %-os, vagy az annál nagyobb támogatási arány volt a gyakoribb. Másként fogalmazva: az állami támogatás és az intézményi bevétel együttesen is olyan csekély, hogy az önkormányzatok átlagban 62-80 %-os arányban kénytelenek kipótolni a közművelődés költségvetését működésük érdekében. (3. táblázat).

Ez az oka annak, hogy az önkormányzatok állandóan a kiadáscsökkentő lehetőségeket keresik. Így kerül sor egy-egy fiókiintézmény bezárására, intézményösszevonásra, és a velük járó elbocsátásokra.

3. táblázat
Önkormányzati támogatás (normatíva nélkül) a közművelődési kiadás százalékában

1994	cFt	%
MÖK	182541	77,41
Miskolc	470228	64,48
Városok	281613	62,80
Községek	108574	47,37

Edelény	18910	75,66
Sajószentpéter	12978	70,11
Tiszaújváros	66501	69,80
Tokaj	3750	65,72
Mezőkövesd	19657	64,95
Sátoraljaújhely	37848	63,84
Encs	8012	63,51
Szerencs	19296	61,15
Mezőcsát	3544	60,58
Ózd	35202	59,81
Putnok	3574	57,57
Sárospatak	22644	56,01
Kazincbarcika	25604	48,43
Szikszó	2514	41,76

Ami az intézmények bezárását illeti, a folyamat megyénkben már 1987-ben elkezdődött. Hat év alatt 264-ről 133-ra, felére csökkent a művelődési házak száma, a községeket is beleszámítva. Az intézmények számának csökkenésében van még egy figyelemre méltó folyamat. Amellett, hogy újabb típusú, pl. egyházi kezelésben lévő művelődési intézmények még nem jöttek létre, a meglévő nem önkormányzati intézmények, tehát a szakszervezeti és egyéb fenntartású intézmények száma is rohamosan csökkenni kezdett. Kevesebb mint a felére csökkent a szakszervezeti fenntartású intézmények száma, az egyéb fenntartásúaké pedig 34-ről 4-re. Ezek között már vannak piaci törvények szerint élő, önfenntartó intézmények is, részben vállalkozási formában (EXPEDIT Kulturális Vállalkozásszervező és Üzemeltető kft. Miskolc), részben egyesületi formában (Ózdi Olvasó Egyesület). Az egyesület formában való működés elterjedése rohamosan megindult, de

statisztikai adatokkal nem rendelkezünk bemutatásukhoz.

Az önkormányzatok magas támogatási aránya magyarázza, hogy a közművelődési kiadásokat illetően a települések között miért vannak igen erős különbségek. Miskolc közművelődési kiadásai kulturális centrum szerepéből adódóan kiemelkedőek és emelkedőek, 1993-ban már az összköltségvetés 8,6 %-át érte el, viszont a színház felújítására, bővítésére 1994-ben már kevesebb összeg jutott, az arány így 5,27 %-ra mérséklődött. A többi 14 város közművelődési kiadásaira arányait tekintve a lassú csökkenés a jellemző (3,75 %-ról 2,83 %-ra), még ha abszolút összegeket tekintve nőttek is a közművelődési kiadások (220 mFt-ról 448 mFt-ra).

Ha az arányokat évek szerint sorrendbe állítjuk, arra kell fölfigyelnünk, hogy 1993-ra történt egy átrendeződés, ami lényegében változatlan maradt 1994-ben is, azaz egy viszonylagos nyugalmi állapot eléréséről beszélhetünk két évben. A hét 10 és 20 ezer közötti lélekszámú település elfoglalta a táblázat első 7 helyét, oly módon, hogy nagyjából a pontos lélekszám-sorrend is kirajzolódik. A tízezer lakos alatti öt város pedig az utolsó helyeket foglalta el. Vagyis 1993 óta már második éve, hogy a lakosság száma alapján fölállítható sorrend lett szinte a közművelődési kiadások sorrendje is.

4. táblázat
Közművelődési kiadások az önkormányzatok teljes kiadásának százalékában

1994	Összkiadás	Közműv.	%
Miskolc	13097688	729298	5,27 %
Városok	470228	448441	2,83 %
MÖK	281613	235823	3,36 %
Községek	108574	229217	1,35 %

Edelény	18910	95275	6,88 %
Sajószentpéter	12978	24995	3,98 %
Tiszaújváros	66501	40429	3,71 %
Tokaj	3750	59282	3,50 %
Mezőkövesd	19657	30265	3,44 %
Sátoraljaújhely	37848	18512	3,25 %
Encs	8012	12615	2,55 %
Szerencs	19296	31558	2,46 %
Mezőcsát	3544	5849	2,22 %
Ózd	35202	52873	2,17 %
Putnok	3574	58855	2,09 %
Sárospatak	22644	6019	1,59 %
Kazincbarcika	25604	6208	1,41 %
Szikszó	2514	5706	0,89 %

Kezdjük a kivételekkel. A két 30 ezer főnél nagyobb város, Ózd és Kazincbarcika jóval a lélekszám alapján állított sorrend alatt költött közművelődésre (2,73, ill. 2,14 %-ot.) Ózd esetében a szociálpolitika az a feladat, ami minden lehetséges helyről elvonja a pénzeket. Kazincbarcika esetében pedig a közművelődésre a város a 3. táblázat tanúsága szerint a felét sem költi, mint amekkora a közművelődési kiadások teljes összege.

Tiszaújváros első helyét a viszonylag magas élet- és jövedelemszínvonal magyarázza. Az egyetlen város, ahol meggyenkben nem hogy csökkent volna az önkormányzat összköltségvetésén belül a közművelődésre fordított kiadások aránya, hanem több mint egy százalékkal nőtt is, miközben az előző évhez képest az összes többi városban csökkenés volt tapasztalható. Itt azt is meg tudta tenni az önkormányzat, hogy megtartotta az ősi településen, Tiszaszederkényben az általános művelődési központot. Az évek során olyan erősen összeforrott a lakossággal, hogy nem kellett változtatni a státuszán, az iskolásokat, valamint a lakosságot kiszolgáló jellegén. Sárospatak és Mezőkövesd élcsoportba tartozását a kulturális hagyományok teszik érthetővé. Mezőkövesden csökkent a kiadási tételt, hogy a nemzetközi hírű Matyó Táncegyüttes egyesületté vált, és kiadásainak csak egy része terheli a várost, a többi "összetáncolják". Edélny 1994-ben került ilyen előre, de ezt a kábeltevé megépítésére fordított összegek okozzák, tehát időlegesen ilyen magas a helyzete.

Sajószentpéteren 1993-ban rendeződött a kultúrház tulajdonviszonya, a bánya ebben az évben átadta a városnak. Sátoraljaújhely mocsanatlanul tartotta mind a három évben a negyedik helyét. Szerencs a város általános válsága miatt került mélyebbre, mint az elmúlt években. Encs 1992-ben kezdte a számára megfelelő szintre leszorítani ezt a kiadási tételt, ami a művelődési ház dolgozói egy részének elbocsátásával járt.

A tízezer fő alatti kategóriában tulajdonképpen Putnok "nincs a helyén", azaz lakosságának nagyságát tekintve magasabb arányban kellene a közművelődésre áldoznia. A többi kisváros esetében a rangsor teljesen tükrözi a lélekszámot. Két év adatai alapján állíthatjuk, hogy az önkormányzatok az állami normatívát követő magatartást tanúsítanak, azaz a lélekszámukkal arányos kiadási tételle alakították a közművelődést. Az előbb elmondottakból az is világosan látszik, hogy ezt nem automatikusan csinálják, hanem a közművelődési intézmények bevételeinek szoros követésével. Ismerve a valóságot fogalmazhatunk másként is: az önkormányzatok csak úgy tudják ellátni feladataikat, ha minden lehetséges eszközt megragadnak arra, hogy kiadásait csökkentse, és intézményeket tartalékaik feltárására késztesse. A közművelődés egyelőre még tudta belső tartalékait mozgósítani, tudta bevételeit növelni.

Ismételten föltehetjük a harmadik kérdést: milyen jelei vannak a vágyott pluralizmusnak?

Ami az intézmények sokféleségét illeti, arra már kaptunk választ. A művelődési házak bezárásának az lett a következménye, hogy városokként egy intézmény maradt talpon, többségében összevonva a könyvtárral, általában egy épületben, fiókin intézmény nélkül és a város központjában. Ide koncentrálódik valamennyi igazgatási, egészségügyi, oktatási, művelődési intézmény. A perifériák, és velük együtt a társadalmi élet perifériájára került csoportok ellátatlanok lettek.

Azt tudjuk, hogy a társadalmi egyesületek, körök, csoportok helyet kapnak a művelődési házakban, ahol a lehetőségekhez mérten igyekeznek is ertük mindent megtenni. Azonban az épületek maguk is valamilyen formában torzak, túlzott méretűk, belső terek egycélúsága miatt, mert nagy létszámú hallgatóság befogadására alkalmas teremmel rendelkeznek, de kisebb foglalkozások számára alkalmas helyiséggel alig. Az épületek külseje, a belső terek ridegsége nagy lakossági cso-

portokat riaszt el váróterem jellegével. Az a kijelentés pedig, hogy a művelődési házban megadnak minden lehetőséget az egyesületeknek, igaz, egészen addig, amíg a művelődési házba nem jön be egy pénzt kínáló használtruha kereskedő. Az anyagi nyomorúság miatt ez esetben elmarad a fizetni nem tudó egyesület találkozója, hiszen már úgy sincs politikai pikantériája a dolognak. Emiatt várható, hogy egyre több konfliktus jön létre a művelődési házak és az egyesületek között. A jövő kétségtelenül meghozza, hogy egyrészt a település különböző perifériáin, sajátos egységein belül önálló, arra a településrésze jellemző intézmények jönnek létre, másrészt ezzel összhangban a különböző társadalmi rétegek, foglalkozási csoportok létrehozzák a maguk érdeklődési körének, kulturális szokásainak legjobban megfelelő intézményeket. Ezek működtetője már nem egyedül az önkormányzat lesz, hanem egyre nagyobb arányban az egyesületi mozgalom. Kíváncsnak azt a lüktető, folyton változó, több helyszínen létező egyesületi mozgalmat tekintem, amely ezen szétaprózottságból teremti meg egy-egy település végül is egységes és önálló részei miatt sajátos arculatát.

Jelenünk valósága az a küzdelem, amit egy-egy művelődési intézmény vív azért, hogy minél több önálló kör, klub, egyesület alakuljon, működjön a településen. Most bábáskodnak a kiskorú – talán serdülő? – egyesületi mozgalom felnövekedése mellett a túlméretezett intézményi bölcsőben a szakemberek. Vajon érdeke-e egy közművelődési intézmény vezetőjének, hogy annyira felnőjenek az egyesületek, hogy ki is szakadjanak az intézmény kebeléből? Van-e lehetősége az egyesületnek kiszakadni? Esetleg a fölnevelő anyaintézet ellen fordulnak? Át tudnák-e venni az önkormányzattól az intézmény teljes működtetését? Át kell-e őket szervezni az új idők szellemének megfelelően egyesületi, vállalkozói, alapítványi fenntartású intézményekké?

Ezeket a kérdéseket az egyes települések eltérő, de az egyesületi mozgalmakat elnézve mégis ugyanolyan állapota: a pénztelenség valósága téteti fel.

Meggyenkben egyetlen olyan önálló közművelődési intézmény van, amely évek óta működik egyesületi formában, ez az ózdi Olvasó Egyesület. Költségvetési helyzete, rámutat azokra a nehézségekre, amelyek egy nem önkormányzati intézmény fönntartásának jellemzői. Az Olvasó Egyesület kérdése úgy hangzik, hogy rendszeres állami, önkormányzati támogatás nélkül fönnt tud-e maradni?

Egy táblázatban mutatjuk be költségvetésének főbb arányait, az összegek megnevezése nélkül.

5. táblázat

Egyesületi költségvetés (%) - Ózdi Olvasó Egyesület

Összes bevétel	1991.	1992.	1993.	1994.
Működési:	47,80	40,48	47,07	38,27
Támogatás:	52,20	59,52	52,93	56,01

A támogatás részletezése

Állami (szaksz.-i):	36,57	37,34	78	63,2
Önkormányzati:	0	56,56	11,29	33,96
Egyéb(vállalatok):	63,42	6,08	10,70	3,02

A fentiekből leolvasható, hogy míg általában egy városi művelődési ház 1991-ben kiadásainak 14,8 %-át, 1992-ben 25,4 %-át, 1993-ban 18,9 %-át 1994-ben 29,14 %-át fedezték a bevételei, addig ez az egyesület kénytelen volt olyan tevékenységeket vállalni, amelyekből a fenti 40 % fölötti arányok jöttek ki.

Ez az összehasonlítás azonban torzít, mert átlagokat vet össze egyetlen intézmény adataival. Nézzük meg ezért a művelődési házakat, hogy működési, azaz pénzforgalmi bevételeik hogyan aránylik az önkormányzattól intézményfinanszírozás címen kapott támogatáshoz.

6. táblázat

Művelődési házak bevételei (%)

1994.

	Saját bevétel	Önk. tám.
Sajószentpéter	8,66	91,34
Mezőcsát	9,04	90,96
Edelény	9,97	90,03
Tiszaujváros	19,03	80,97
Mezőkövesd	28,85	71,15
Szerencs	9,70	70,30
Kazinbarcika	34,73	65,27
Sátoraljaújhely	5,62	64,38
Ózd	38,49	61,51
Sárospatak	39,86	60,14
Átlag	29,14	70,86

A táblázat szerint a legnagyobb városok legnevesebb művelődési házainak saját bevételei elérik a 30 % fölötti szintet. Ezek a bevételek igen sok forrásból állnak össze, kezdve a működéssel járó díjbevételekkel, a belépőjegyek árán át a terem-bérleti díjig, stb. és emellett nagy arányban tartalmazzák a pályázatokon nyert pénzeket is. Az e fölötti rész, az önkormányzati támogatás (benne a közművelődési normatíva is) viszont egy összegben áll a rendelkezésükre. Ez a lehetőség azonban nem adatik meg az említett egyesületnek, mert a működési bevételeken felüli részt is támogatóktól kell előteremtenie. A támogatók listájából viszont látszik, hogy igen szélsőséges és szeszélyes az a lehetőség, hogy egy-egy évben ki fogja kipótolni a hiányzó összegeket? A nagy ingadozások nagy bizonytalanságot sejtetnek. Az Egyesületnek az az érdeke, hogy ezt a nagy, mindig 50 % fölötti részt lecsökkentse, ebből bizonyos hányadnak a rendszeres átvállalását valamilyen szervvel, intézménnyel elfogadtassa. Ózd esetében az adhat némi reményt, hogy a város közművelődési kiadása lélekszámához, költségvetési nagyságrendjéhez képest nem magas. Ha az önkormányzat belátja, hogy az egyesületi forma pénzszerzésre is alkalmas, kevesebb városi pénz kell a fenntartásához, akkor van esélyük a fennmaradásra.

Van példánk arra vonatkozóan is, hogy milyen nehézségekkel találja magát szembe egy szakszervezeti művelődési ház.

Szakszervezeti művelődési ház költségvetése (%) Málvölgyi Bányászati Egyesített Művelődési Intézménye, Hunyadi János Művelődési Ház Múcsony-Alberttelep

	1991.	1992.	1993.	1994.
Műk.bevét	29,36	18,92	24,62	19,19
Támogatás	70,64	81,18	75,38	80,81

A támogatás részletezése:

	1991.	1992.	1993.	1994.
Szakszervezet	42,05	51,94	0,00	0,00
Támogatók	48,83	0,00	100,00	32,26
Egyéb	9,12	48,06	0,00	67,74

A táblázatból látszik, hogy a működési bevétel igen szerény, klasszikusan egy fenntartott művelődési házról van szó, amelynek alapfunkciója elsősorban szociálisnak mondható. Kispénzű, mostanra többségében munkanélküli embereknek igyekszik jórészt ingyen kulturális élményeket juttatni. A működési bevétel erős csökkenését az okozta, hogy az önkormányzat visszavette azt az épületet, amelyben egy bolt üzemelt, és amely bolt 1992-ig a bérleti díjat a művelődési háznak fizette. Azóta az önkormányzat a bérleti díj. A művelődési ház ezt nem tudta kivédeni. A nagyterem kivételével minden helyiségüket kiadtak üzletnek, szolgáltatásnak.

A 80 % körüli támogatási arány belső megoszlása azt mutatja, hogy hihetetlenül ingadozó, bizonytalan körülmények között próbálkoznak fennmaradni.

A szakszervezeti támogatás tulajdonképpen a bányász szakszervezetet jelentette, de ez a forrás a bányabezárások miatt 1993-tól eldugult. A helyét a támogatók sorában átvette 1993-tól a Szabadművelődési Alapítvány. Ide is pályáztak és kaptak is pénzt, de az 1994-es pótköltségvetés 60 %-kal megkurtította az Alapítvány pénzüsségét, így nekik is kevesebb jutott. Tulajdonképpen ez vezetett ahhoz, hogy megjelentek a végrehajtók a művelődési házakban és elvitték a mozgatható technikai berendezéseket (tévé, video). Az egyéb támogatás a közvetlen vállalati támogatást jelentette, azaz a fűtési szezonban megkapták a szükséges szénmennyiséget. A bánya azonban kft-vé alakult, az új tulajdonos már nem vállalhatta a segítségnyújtásnak ezt a formáját. A dolgozók még befizették a bányász-zenekar támogatására fizetésük 0,5 %-át, de nekik többre nem futotta. Ekkor csökkent le az egyébként jelzett bevétel 0 %-ra, több százezer forintos kiesést okozva, mert a zenekar fenntartására adott önkéntes támogatás olyan kis volumenű volt, hogy máshová könyvelték.

Az önkormányzat még eddig kipótolta a hiányzó összeget, kérdés, hogy meddig lesz erre anyagi ereje. A falunak van egy kisebb művelődési háza is, de vajon ezt az ötvenes években épült nagyobb, a nagyobb összejövetelek kedvéért főn fogják-e tartani? Kell-e egy három ezer fős településen még egy másik ház is?

A korábbi három és fél milliós költségvetés most alig haladja meg a két milliót. A három függetlenített dolgozó hiába mondott le fizetésé egy részéről, ez csekély összeg az intézményi költségvetéshez képest.

A főlegletett két intézmény tanulságaihoz tegyük hozzá, az ózdi Olvasó Egyesület kb. 10 mFt-os költségvetésű mű-

velődési ház, a múcsonyi bányász művelődési ház pedig 3 mFt fölötti költségvetésű volt fénykorában. A fentiekben élvonalnak mondott városi művelődési házak költségvetése nagyságrendekkel nagyobb, 30-50 mFt közötti, tehát mindkettőnek többszöröse. A tények ismeretében állíthatjuk, hogy egyetlen önkormányzati testület sem meri vállalni azt a politikai felelősséget, hogy ekkora intézmények működtetését kitegye akár a versenyszféra, akár az egyesületi élet fentiekben bemutatott bizonytalanságainak.

Jogosan kérdezzhetjük, van-e sikeres ágazata az egyesületi működésnek?

A számos kis egyesület, kör jelenléte a művelődési házakban jelzi, hogy él, létezik, izmosodik a civil szféra. A piaci versenyt is álló, jövedelemmel rendelkező egyesületek megkezdtek részleges kivonulásukat a közművelődési intézményekből.

A Matyó Népművészeti Egyesület 1991-ben vált ki a mezőkövesdi Községi Ház kötelékéből, vállalva a létbizonytalanságot, bízva a vállalkozás sikerességében, tisztos haszonreményében.

Az 1990-es helyhatósági választások után levélben fordultak a város polgármesteréhez, hogy megoldást javasoljanak a művelődési házból való kiválásukra, de nem kaptak választ. Kiderült, az alpolgármester nem támogatja az egyesületté válást, mert akkor függetlenednek, "kikerülnek az önkormányzat ellenőrzése alól". Ezután felkerestek minden képviselőt, elmagyarázva az egyesület célját, hasznát és támogatásukat kérték. Amikor a testületi ülésre került sor, a kulturális bizottság elnöke támogatásáról biztosította a tancosokat. Ennek hatására a többi képviselő is melléjük állt. Az alpolgármester további nehézségeket támasztott, végül az 1991-ben megválasztott új polgármester állt ki mellettük már az első általa vezetett testületi ülésen. Ez mozdította ki az ügyet a holtpontról. Két szerződés született. Az egyik magáról az egyesületről, a másik a Táncpajta nevű épület, azaz az egyesület új otthonának működtetéséről.

Az önkormányzatnak azóta is meghatározó szerepe van az egyesület működésében, mert teljes költségvetésük (ez az 1991-es máfél millióról 1995-re 2,5 millióra nőtt) harmadát fedezi, ill. az önkormányzattól bérlik a (rosszul megépített) Táncpajtát. A bérleti díj tulajdonképpen az állagörzést és a napi javításokat jelenti. Egyéb támogatókon kívül a pályázatok adják a fennmaradáshoz szükséges összeget. A fellépések után járó saját bevétel az összbevételnek kb. a negyedtötötét teszi ki. Abban bíznak, hogy támogatóik között mindig lesz néhány olyan "lánglélek, mint mi".

8. táblázat

Az egyesület bevételei (%) - Mezőkövesdi Matyó Népművészeti Egyesület

	1991.	1992.	1993.	1994.	1995.
Működési bevét	68,79	45,12	59,40	57,73	46,94
Támogatás	31,21	54,88	40,60	42,27	53,06

A támogatások részletezése

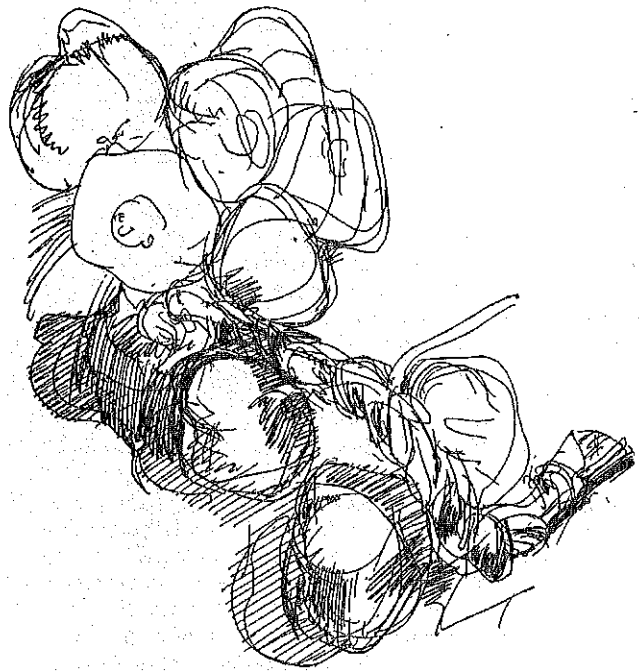
	1991.	1992.	1993.	1994.	1995.
Önkormányzati t.	71,03	72,67	75,48	72,27	69,34
Támogatók	12,88	21,84	19,38	23,03	26,64
Tagdíj	16,09	5,49	5,13	4,69	4,01

Az adatok szerint, ha változó is a működési bevétel – különösen a pályázati pénzek bizonytalansága miatt – de jelentős nagyságrendű. A támogatásokon belül pedig igen fontos, stabilizáló tényező az önkormányzat szerepvállalása. A tagdíjat se becsljük le, mert az az évi ötvenezer forint nem nagy összeg, de kifejezi a tagság kötődését az egyesülethez.

Összességében úgy fogalmazhatunk, hogy ekkora költségvetési nagyságrend esetén elfogadható, kezelhető, átlátható a bevételek sokfélesége.

Az egyesületnek három függetlenített alkalmazottja van. Az elnök, a vele szinte egyenrangú ügyintéző társa, valamint a művészeti vezető. A zenészek nem tartoznak az egyesülethez, ők tiszteletdíjasok. Az egyesület elsősorban a városban lép föl, de országos és nemzetközi híre miatt sok meghívásnak kell eleget tenniük a fellépések évadján, húsvétól októberig. Emellett oktatnak is, négy általános iskolában, a gimnáziumban, a szakközépiskolában és a szakmunkásképzőben. Évente kb. háromszor tartanak 4-5 napos edzőtábort. A Hadas nevű mezőkövesdi városrészben, közvetlenül a Táncpajta mellett megkapták az évek óta kért összedőlés előtt álló házat, rendbetették, hogy benne élő népművészetet mutathassanak be, és legyen megfelelő irodájuk. Meghatározói a város kulturális életének.

Megyénk városi önkormányzatainak akkora a gazdasági ereje, hogy az említett nehézségek árán, és a művelődési házak szakembereinek komoly pénzcsináló tevékenységének segítségével egy, azaz egy művelődési házat fenn tudnak tartani. Az ügyesség, a lelemény, a civil kurázi a művelődési házakkal együtt élő, velük összefonódva dolgozó önálló egyesületek tartós létét tudja egyelőre biztosítani. Ennél többre még nincs meg a megfelelő anyagi erő, különösen egy olyan válságtérképben, mint Borsod-Abaúj-Zemplén megye.

AZ IDEÁLISTÓL A HEROIKUSIG

A művelődési házak és működésük. Hévízgyörk

Talán elfogadható ma Magyarországon a művelődési házak helyzetének, munkájának értékelésekor, ha fő szempontnak azt tekintem, hogy van-e az intézménynek a működtetésére anyagi fedezet és mennyi. Úgy vélem, hogy – néhány kivételtől eltekintve – ez ma pontosan tükrözi a művelődési háznak, mint intézménynek azt az emberi környezet által való meghatározottságát, amely miközben meghatározó az intézmény anyagi helyzetét illetően, egyszersmind meghatározó tényező az intézményhez való viszonyban, azaz használatát tekintve is.

Az ideálisan működni tudó művelődési ház anyagi helyzete stabil és stabilitását annak a közegnek köszönheti, amely egyben használója is. Az ettől eltérő helyzetű intézmények fennmaradni akarásuk, illetve fennmaradásuk érdekében erőfeszítéseket tesznek, emiatt neveztem el az ideálistól eltérő működést, mely magában foglalja a működés érdekében folyó harcot, heroikusnak.

Mitől ideális a hévízgyörki művelődési ház?

A művelődési házat akkor látogattam meg, amikor igazgatója még Fercsik Mihály volt, nyugdíjas korú, hévízgyörki ember, aki már akkor készült átadni fiatalabb kollegájának a stafétabotot, amikor beszélgettünk. Megkérdeztem őt mindazokról a dolgokról, amelyek meghatározóaknak látszanak egy művelődési ház életét illetően, s ha nem mindig az ő szavaival írom le a jelenségeket, ez csak azért van, mert erős hangsúlytolódásokat eredményez a helyzetben levés és a helyzetet kívülről látás, s bár nehezen mondok le a különbségek értelmezéséről, mégis el kell tekintennem tőle, mert jelen munkámhoz nem tartozik szorosan.

Nézzük először a művelődési ház anyagi helyzetét!

"Nekünk nincsenek anyagi problémáink. A ház költségvetése, amiben nincsenek benne a pályázati pénzek, tehát amit a községtől kapunk, az közel 3 millió forint. Ezt úgy kell nézni, hogy ez egy 2800 lakosú község. Itt van iskola és mi vagyunk, ami jól van ellátva. A közművelődésre fordított pénz majdnem annyi, mint az egészségügyre fordított. Nekünk olyan gondunk, hogy pénzt kell szerezniük működésre, nem volt. Ha kitaláltunk valamit, hogy megcsináljuk, akkor arra vagy a község biztosította a költségvetésből a pénzt vagy pályázat útján megszereztük. Sok pénzt sikerült összeszedni a különböző pályázatokon. A különböző közösségek, amik a művelődési házon belül vannak, mindig külön pályáztak és szép összegeket. Ezek nem milliók, de százezrek és azok nagy összegek."

Ahhoz, hogy egy művelődési ház ilyen támogatást kapjon a községtől, két dolog szükséges. Egyrészt, hogy az önkormányzatnak legyen miből adnia, másrészt, hogy akarjon adni a közművelődésre. Min alapul és miből következik, hogy a hévízgyörki önkormányzat tud és akar is adni.

Hogy tud, az a falu gazdasági helyzetén múlik, s hogy a hévízgyörki művelődési ház működése ideálisnak mondható, egyrészt ennek köszönhető. A hévízgyörkiek főlíznak és a főváros közelsége miatt ki tudják iktatni a közvetítő kereskedelmet, tehát termelők és egyszersmind kereskedők. Gazdálkodásuknak, s a művelődési ház ideális működésének is feltétele a család, mely alapja a termelésnek és kiindulópontja a művelődési házi tevékenységeknek. Hévízgyörkön a házasságuk előtt álló fiatalok általában nem vesznek részt a család közös termelő munkájában, de amikor "bekötötték egy lány fejét, beáll ő is a főljába. A piacra nem jár, oda az 50 év körüli asszonyok járnak. Ők óriási információkkal bírnak. A hévízgyörki parasztasszony, aki fölmege a piacra, szétnéz a magánkereskedőknél, s tudja, hogy mit kérjen. Nem adja olcsóbban, itthon se adja olcsóbban, mint Pesten. Nagyon tudják, értik, ismerik a piacozást. Ebben a faluban rengeteget dolgoznak az emberek, itt hajnalban elindulnak az autók... Innen sok takarítónő

is van, a hévízgyörkiek takarítják az orvostudományi egyetemet, a Magyar Nemzeti Bank székházát, a katonai kiegészítő parancsnokságot, a fővárosit és a pest megyeit is, nagyon tisztelik őket a munkáltatók, mert nagyon szorgalmasak és az ezeken a helyeken takarítók jutnak maszek munkához is, jól keresnek vele és hogy mennyire megbecsülik őket, látszik azon is, hogy eljönnek hozzájuk vendégségbe, többnyire a bűcsübe.

A faluban kevés munkanélküli van, olyan 80-100 fő a számuk, de nekik is megvan a háttérgazdaságuk. Itt elszaporodtak a lovak, gazdálkodnak, mindenkinek van egy kevés háztáji gazdasága. A háztáji itt mindig kellő megbecsülést kaptak a termelőségvetkezeti vezetés részéről, hagyták, engedték a termelőségvetkezet vezetői. Az úgynevezett belsőségeket, kerteket sose művelte a közös, ezeket mindig meghagyták, a háztáji területét soha nem korlátozták. A falu egyhez ragaszkodott, hogy kertek maradjanak. Azt fölfedezték itt, hogy kis területen intenzíven dolgozni és ebből élni. A búzát, kukoricát, burgonyát termelje meg a termelőségvetkezet. Termelőségvetkezet most is van, olyan 800-1000 hektár földdel. Ezt 36 ember műveli meg, de az a 36 ember jól él. Ez a határ a jelenlegi művelés meg technológia alkalmazásával ennyi embert tud tartani."

Hévízgyörkön a gazdálkodás családi, nagycsaládokat együttműködésre készítő termelés, s a család, mint létező, működő alapegység természetes alapegységét képezi a művelődési házban folyó tevékenységeknek. Úgy is mondhatnám, hogy a falu gazdálkodásának folytonosságát megőrizni tudó családok létéből adódik a művelődési ház tevékenysége. "Van nekünk egy 25 éves asszonykórusunk. Ez az esztendő az asszonykórus 25 éves évfordulójának az ünneplésével telt el. Az első rendezvény egy összejövetel volt, ahol a kórus tagjai, akik már nagyszülők, együtt voltak a gyerekeikkel meg az unokáikkal. Együtt ünnepelt a kórus a családjával. Családban, ahol mindig el lehet mindent mondani. Ebből született egy másik kezdeményezésünk is, az Én és az unokám. Közös programok a nagyszülőknek és az unokáknak. Ebbe belefért olyan is, hogy fölültünk egy autóbuszra, összesen négy alkalommal és budapesti séta. Nap, sok sétálással, nézelődéssel, s egy cirkuisszal fejeződött be. Kiderült, hogy az unokák már voltak cirkusban az iskolával, de a nagyapák még nem. A nagyszülők és unokák között ez a kezdeményezésünk erősíti az áthagyományozást. A nagyapák kosárfonást tanítanak az unokáknak, a nagymamák hánCBSből készítenek dolgokat, babákat, egyebet, ilyesfajta tevékenységek.

Ha az asszonykórust valahova meghívják, az a hévízgyörkiek esetében a férjeikkel együtt történő meghívást jelenti, együtt mennek, együtt a család. Ha a faluban nagy rendezvény, országos találkozó van, megdöbbeneti a látogatókat, hogy itt a művelődési ház körül mennyien együtt dolgoznak. Az országos olvasóköri találkozón két napon 400 vendég evett, hízósítottuk az ellátásukat, szállásukat, mindent, felmerült, honnan van ennyi egy ilyen kis faluban. Hát azért könnyű sok embert mozgósítani, mert a központi helyet a család foglalja el. És ezért van az is, hogy minden érdekli a falut, ami az itt élő emberekhez kötődik. Itt van például az 50 évesek közös születésnapja. Tehát akik abban az évben töltik be az 50. évet, azoknak egy nagy közös születésnap. Ez úgy történik, hogy összehívja az ember azokat, akiket ismer és tudja, hogy most 50 évesek lesznek, az aktívabbakból létrejön a szervezőbizottság. Tavaly az 50 évesek az iskola udvarán megnagyobbították az iskola kertjét, parkosították, akkor is azzal kezdődött a nap, hogy 50 fát elültettek az 50 évesek. Az iskolaiigazgató fogadta őket, jöttek kapával, a délelőtt munkával telik, hazamennek, megebedelnek, délután kimennek a temetőbe, akik 50 évesek lettek volna, ha megérik, azoknak a sírján egy-egy csokrot elhelyeznek, a délután pedig kezdődik egy kis mű-

gal foglalkozzon, úgy gondolom, hogy ráadásul, mivel az idő már elmúlt fölötté, Magyar Bálint politikai érdeklődése sem olyan nagy, és hát az ebben dolgozó apparátusnak meg sem az attitűdje, sem a felkészültsége nem teszi lehetővé, hogy ezt megcsinálja. Logikailag még lenne egy érdekelt minisztérium, és hát muszáj minisztériumokról beszélni, mert Magyarországon ők nyújthatnak be törvényeket, amelyeknek a stratégiai érdekei okán ezt pátyolgatni kellene, ez a Népjóléti Minisztérium. Ez meg olyan probléma, hogy azt már nem szívesen vállalja el egy minisztérium, hogy másfél évvel az indítás után, egy bedöglött, összegányolt, besült ügyet most elővezessen. Akkor csinálná ezt meg, ha nem járna politikai konfliktussal, és ha a sikeresség esélye nagyon magas lenne. Namost ez nem fog működni. Emiatt aztán nem lehet legyőzni majd a másik két erős minisztériumnak az ellenállását. A Pénzügyminisztériumét, aki ugye a pénztárcájához kap, hogy a törvény bevezetése után 4 forint 30 fillérrel csökkenni fog az adóbevétel és ugye az nem érdekli, hogy a 4 forint 30 fillér helyett mennyi lesz a közszolgálati forrásbővülés. És az Igazságügyi Minisztériumot sem érdekli, neki meg jogalkotói feladatai vannak, és gyűlöli az ilyenfajta munkákat. Éppen ezért oda jutottunk, a kérdés legelejére, hogy egy requiemet nyugodtan el lehet kezdeni komponálni.

Még azt a kérdést lehet feltenni, hogy akkor mi van? Hogy akkor most mi történik? Égszakadás, földindulás, vagy nem. Természetesen a szektor éli az életét a továbbiakban is, egy picit lassabb lesz, meg az a lehetőség, ami a törvénnyel megszülethetett volna, kevésbé tud olyan gyorsan belépni a rendszerbe (mint közszolgáltatást ellátó intézménytípus vagy szektor), mintha ezt egy politikai és közgazdasági logika segíthette volna. Nem lesznek ilyen típusú sikerlehetőségei a választási kampányban a kormánypártoknak. Feltehetően a szektor belső, immanens fejlődésében egy lehetőség elmarad, hiszen a törvény kiszorította volna a nagyobb nyilvánosságot, az önszerveződésnek bizonyos karakterisztikusabb formáit. Maradnak ezek a kevesek által támogatott ernyőservezetek, ezek fognak a parlamentbe bemenni és hülyeségeket beszélni, és a média meg egyéb törvények úgy fognak egymás után születni, hogy nem vesznek tudomást arról, hogy itt van egy szektor. Valószínűleg születni fog még negyven jogszabály, amit logikusan végig lehetett volna gondolni aszerint, hogy a szektor, amely valóban a harmadik a piaci és az állami mellett, hogy foglalja el azt a helyet, amit egy modern társadalomban el szokott volt foglalni.

És elmaradnak azok az elemzések, amelyek azt vizsgálnák, hogy az alapítványok, közhasznú társaságok, egyesületek jók-e, mint intézmények, nem kell-e a paramétereiken változtatni, nem kell-e végiggondolni azt, hogy megszülethessék valami más helyettük, vagy csak egy picit ne így szülessenek meg, meg több legyen a jogi garancia, a visszaéléseknek a száma egy picikét kevesebb legyen. (Bár messze nem annyi a csalás, a lopás, a sikkasztás, a hazugság ebben a szektorban, mint a piaciban vagy a hivatalok költségvetésében).

Én még mindig azt hiszem, hogy van a társadalmi folyamatoknak egy előre látható lehetősége, a társadalmi tervezésé, abban az értelemben, hogy bizonyos folyamatokat mégiscsak lehet megtervezni, modellezni. Valami felelősségnek kellene lennie. És ha ilyen lenne, akkor nyilván más lenne egy nonprofit törvénynek a sorsa. De nincs ilyen, semmifajta értelemben nincs ilyen.

A téma iránt érdeklődők figyelmét felhívjuk az alábbi kiadványra:

A Nonprofit Kutatások 4. könyve a "Szektor születik". A nonprofit szektor nemzetközi összehasonlításban. Írta: Lester M. Salamon, Helmut K. Anheier. Kiadó: Nonprofit Kutatócsoport, Budapest, 1995. Sorozatszerkesztő: Harsányi László. Fordította: Kuti Éva.

A sorozatszerkesztő előszavából:

Ez a könyv - A HARMADIK SZEKTOR. A NONPROFIT SZEKTOR MAGYARORSZÁGON, valamint az EGYESÜLETI CÍMTÁR után - annak a nemzetközi összehasonlításnak az eredményeit tartalmazza, amelyben 12 ország képviselői, köztük hazai kutatók vettek részt. Ilyen összehasonlító elemzés a nonprofit szektorról eddig még egyáltalán nem készült, s az eredményeket összefoglaló kötet az angol eredetit követően először magyarul jelenik meg. Az elemzés értékét a hazai olvasó számára nem csupán az eredetisége adja meg, hanem az is, hogy az összehasonlításban résztvevő fejlett nyugati demokráciák nonprofit intézményrendszerei - minden különbözőségük ellenére - előrevetítik a magyarországi nonprofit szektor fejlődését, jelzik annak jövőbeni lehetőségeit. Vagy ha nem, akkor bemutatnak egy másik utat, egy másik forgatókönyvet. Ezen túlmenően, az összehasonlítás eredményeinek megismerése fogódzót ad a magyar nonprofit szektor szerepének, helyzetének, szabályozási előnyének vagy elmaradásának reális értékeléséhez.

A könyv szerzői nem csupán a nemzetközi nonprofit kutatás kiemelkedő képviselői, de ott voltak a hazai nonprofit szektor újjászületésénél is. Így elmondhatjuk, hogy a magyar helyzetet nem csupán a nemzetközi összehasonlító vizsgálaton keresztül ismerik, hanem egyúttal a hazai alapítványok és egyesületek fejlődésének támogatóit is tisztelhetjük bennük.

A NONPROFIT SZERVEZETEK SZEREPE A KILENCVENES ÉVEK MAGYAR TÁRSADALMÁBAN ÉS GAZDASÁGÁBAN*

II. rész

Milyen szerepet játszanak a nonprofit szervezetek a szolgáltatásokban?

A nagy, gazdaságilag megalapozott szervezetek igen alacsony aránya éles ellentmondásban van azzal az újra meg újra felbukkanó, a civil és a kormányzati oldalon egyaránt megfogalmazódó reménnyel, hogy a nonprofit szektor képes lesz a nagy állami ellátó rendszerek leépítése nyomán keletkező űr betöltésére, a korábban a költségvetési intézmények által biztosított jóléti szolgáltatások jelentős részének átvállalására. A 6. táblázatból jól látszik, hogy a szervezeteknek 10 százaléka sem rendelkezik annyi jövedelemmel, amennyi 4-5 alkalmazott foglalkoztatására és egy kisebb épület rezsiköltségének fedezésére elegendő lenne. Ilyen anyagi feltételek mellett kórházak, szociális otthonok vagy egyetemek működtetéséről természetesen csak akkor lehet szó, ha az állam a feladattal együtt nagyon komoly összegeket is átad a nonprofit szervezeteknek.

Természetesen nem lehetetlen, hogy ez – akár viszonylag nagyszámú állami intézmény esetében is – megtörténik. Ezzel kapcsolatosan is: le kell azonban számolni egy mítosszal, mégpedig a nonprofit szolgáltatások magasabb hatékonyságának bizonytalan eredetű mítoszával. A nemzetközi szakirodalomban fellelhető anyagok nem támasztják alá azt a hazai hiedelmet, amely szerint a nonprofit formában végzett szolgáltatás eleve hatékonyabb az államinál. Az eddig elvégzett, eléggé szórványos empirikus vizsgálatok igen változatos eredményeket hoztak. Ezek leginkább abban foglalhatók össze, hogy a jól működő nonprofit szervezetek által elért hatékonyság magasabb a túlbürokratizált állami intézményekénél, míg a rosszul szervezett nonprofit szolgáltatások – többek között – hatékonyság tekintetében is elmaradnak a jól működő állami szolgáltatások mögött. (Még kevesebb hatékonysági előnyt tudtak a kutatók kimutatni a nonprofit szervezetek piaci szolgáltatókkal való összehasonlításában.) Lényegében az empirikus munkák is azt bizonyították, amit a nonprofit szektor egymással vitatkozó, s ugyanakkor egymásra épülő elméletei (az állam kudarc/piac kudarc, szerződéses kapcsolatok kudarc, öntevékenység kudarc elméletek) már jóval korábban világossá tettek, hogy a nonprofit szervezeteket nem az általuk elérhető magasabb szolgáltatói hatékonyság teszi kívánatos intézményi formává.

Az öntevékeny szervezetek nagy előnye az, hogy olyan szükségletekre is képesek reagálni, amelyek nem a többség, az átlagpolgár, hanem a speciális helyzetben levő társadalmi csoportok szükségletei, hogy profitmotívum híján megbízhatóbbak a piaci törvények szerint működő szolgáltatóknál, hogy az általuk nyújtott szolgáltatások innovatívabbak és emberre szabottabbak a tucatszolgáltatóknál.

Mindennek fényében erősen kérdéses, hogy a költségvetési intézmények nonprofit szervezetekké való átalakítása, az állami ellátási feladatok nonprofit szolgáltatóknak való átadása valóban a hatékonyság növekedését ígéri-e. Valószínűleg nem. A funkciója sokkal inkább az állam ellátási felelősségének a csökkentése, szabadulás bizonyos kényelmetlen és nehezen megoldható feladatoktól (például a szenvedélybetegség ápolása, a hajléktalanok problémájának kezelése), s esetenként az intézmények egy részének a kincstári rendszerből való „kiszabadítása”, gazdálkodási mozgásterük megnövelése.

Ezeket a kérdéseket azért fontos idejében tisztázni, mert az állami feladatokat olcsón és hatékonyan végző nonprofit szektor hamis képe nagyon hamar „visszaköszönhet” a szektor adópolitikai kezelésében. A pénzügyi kormányzat – szerepkörénél fogva – amúgy is hajlik az adókedvezmények szűkítésére. Ez a törekvés már az eddigiekben is azzal a következménnyel járt, hogy a közalapítványok kivételezett helyzetbe kerültek a magánalapítványokkal szemben.

Nagyon sokat ártana a magyar nonprofit szektornak, ha a civil kezdeményezések „államközeli” szervezetekkel szembeni hátrányos megkülönböztetése tartós tendenciának bizonyulna.

Az állam szolgáltatási feladatait átvállaló nonprofit szektor illúziójának ugyanakkor az a veszélye is megvan, hogy mintegy leértékeli a szektor tényleges szolgáltatási teljesítményét. Pedig – mint a 7. táblázat világosan mutatja – ez a kisebb léptékű, a társadalom hétköznapjaihoz kötődő szolgáltatói szerep egyáltalán nem elhanyagolható jelentőségű.

A nonprofit szervezetek száma tevékenységi terület szerint

Tevékenységi terület	Alapítvány, közalapítvány	Egyesület, érdekképviselő, egyéb nonprofit szervezet	Összesen
Kultúra	2 452	1 708	4 160
Oktatás	3 821	298	4 119
Kutatás	500	340	840
Sport	903	6 003	6 906
Szabadidő, hobbi	367	6 241	6 608
Egészségügy	1 265	309	1 574
Szociális ellátás	2 178	857	3 035
Polgárvédelem, tűzoltás	50	1 164	1 214
Közbiztonság védelme	281	643	924
Szakmai, gazdasági érdekvédelem	51	5 155	5 206
Településfejlesztés	642	682	1 324
Gazdaságfejlesztés	329	187	516
Környezetvédelem	348	519	867
Vallás	613	129	742
Jogvédelem	77	399	476
Nemzetközi kapcsolatok	209	304	513
Többcélú adományoztatás, nonprofit szövetségek	39	640	679
Politika	91	365	456
Összesen:	14 216	25 943	40 159

Forrás: Bocz és munkatársai (1996)

Az állampolgárok szabadidős közösségi tevékenységei Magyarországon hagyományosan egyesületi formában szerveződnek. A sportklubok, természetjáró körök, vadász-, horgász-, galambász-, rádióamatőr stb. egyesületek nem egyszerűen összefogják a tagjaikat, hanem bizonyos (főleg infrastrukturális és információs) szolgáltatásokat is nyújtanak nekik. Ugyan-
ezt mondhatjuk a kulturális és érdekvédelmi, s még sokkal

* A tanulmány első részét a 2/1-es számunkban közöltük.